

Redakčná rada

RNDr. M. Bizubová
Doc. RNDr. K. Čížmárová, CSc.
Doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
RNDr. F. Kele, CSc.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
Mgr. Ľ. Matoušková
Prof. RNDr. J. Mazúrek, CSc.
Prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
Prof. RNDr. J. Mládek, DrSc.
RNDr. M. Nogová
Doc. RNDr. R. Novodomec, CSc.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
Prof. RNDr. J. Ořáheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zaťková

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV
a GEOINFORMATIKA.SK

Redakcia

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
Prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza štvrťročne. Cena jedného čísla je 1,50 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová,
Geo-servis, Opletalova 54, 841 07 Bratislava,
IČO: 32219059.

Číslo 2 bolo odovzdané do tlače 30. 11. 2012
a vydané 10. 12. 2012.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08
Na vydávanie časopisu prispieva finančnou
dotáciou Ministerstvo školstva, vedy, výskumu
a športu Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta
a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky
do zahraničia vybavuje Slovenská pošta,
a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie
slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail:
zahranicna.tlac@slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané rukopisy
sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Geo-servis
P. O. Box 241
850 00 Bratislava 5

alebo e-mailom na adrese:

geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte
čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ
a počet objednaných výtlačkov. Uveďte,
od ktorého čísla si časopis objednáte.
Predplatné uhradíte na základe zaslanej
faktúry.

Predplatné na rok: 10,- EUR/241,- SK (6,-
EUR + 4,- EUR poštovné + balné). Platí sa za
kalendárny rok, nie za školský rok. Ak si časopis
objednáte až od druhého, resp. tretieho
alebo štvrtého čísla, zaplaťte príslušnú časť
predplatného.

Geografia

Ročník 20
Číslo 2
2012
Časopis pre základné, stredné a vysoké školy cena 1,50 EUR

OBSAH

40/ Stredný Ural

Anna Mydlová

45/ Rumunsko – päť rokov po vstupe do EÚ

Daniel Gurňák

51/ Ostrov Bali – vyhľadávaná destinácia Indonézie

Ema Mišúňová

57/ Geografické testy pre stredné školy 1 – 2012

*Ladislav Tolmáči, Daniel Gurňák, František Križan, Pavel
Sadloň*

61/Čiernohronskej železničke pribudli kilometre

Magda Zaťková

67/ Dolný Zemplín

Ján Lacika

Obr. na prvej strane obálky: Vinice v okolí Malej Trne. Foto J. Lacika

Stredný Ural

Anna Mydlová

Rusko je štátom dvoch svetadielov – zaberá veľkú časť východnej a severovýchodnej Európy a Ázie. Hranicu medzi týmito dvoma svetadielmi tvorí pohorie Ural dlhé 2 500 km (KAŠPAROVSKÝ 2005). Úzke staré pohorie sa tiahne v poludníkovom smere od Severného ľadového oceánu naprieč celým Ruskom na juh takmer až po Kaspické more. Ural je v súčasnosti nevysoké pohorie, jeho najvyšší bod sa nachádza v jeho severnej časti v Subpolárnom Urale. Je to vrch Narodnaja a meria 1 895 m n. m. (TOLMÁČI a GAJDOŠ 2011). Z geografického hľadiska sa Ural delí na päť celkov, a to Južný Ural, Stredný Ural, Severný Ural, Subpolárny Ural a Polárny Ural. Na východ od tejto hranice sa rozprestiera obrovské územie Sibíri. Ural navyše predstavuje v krajine výraznú líniu oddeľujúcu dve rozsiahle nížinaté oblasti a to Východoeurópsku rovinu a Západosibírsku rovinu. Pohorie Ural, okrem toho, že je od dávna hranicou medzi Európou a Áziou, je známe hlavne bohatými ložiskami nerastných surovín a priemyselnou výrobou. Tá je charakteristická pre väčšinu miest na Urale, ktoré boli zväčša zakladané pri ložiskách nerastných surovín. Ťažba podmienila ich ďalší rozvoj. Následný rozmach v 20. storočí závisel od umiestnenia spracovateľského a výrobného závodu. Mnohé priemyselné závody dodnes zabezpečujú a výrazne podporujú fungovanie miest a život ich obyvateľov. Ural však môže okrem nerastov a priemyslu ponúknuť oveľa viac. Príroda na Urale sa výrazne líši od okolitých rovinatých regiónov. Malebné zalesnené kopce, skalnaté vrchy, rieky prerezávajúce odolné horniny, jazerá učopené v horách, bohatá fauna a flóra.

s lipami, brezami a borovicami. Nachádzajú sa tu dve chránené prírodné rezervácie Visimski a Basegi a známa ľadová jaskyňa Kurgunskaja. Na území sa vyskytujú bohaté ložiská vzácnych kameňov známe ako Murzinsko-Adujski pás. Najväčšími a najznámejšími mestami Stredného Uralu sú mestá Jekaterinburg, Perm a Nižnij Tagil. V predhorí Uralu je významným centrom aj mesto Tumen. Zaujímavým historickým miestom je mestečko Nevjansk so svojou „šikmou vežou“, kde boli ložiská železnej rudy objavené už koncom 17. storočia. V mestách na Strednom Urale sa ťažba a ťažký priemysel intenzívne rozvíja vyše 250 rokov. Ich prítomnosť má negatívny dopad na životné prostredie tejto oblasti. Sú to však významné ekonomické základne štátu. Napriek tomu má Stredný Ural väčšinou zachovalú a krásnu prírodu.

Stredný Ural

Stredný Ural je najužšia a najnižšia časť pohoria Ural. Nadmorská výška siaha len do 1 000 m n. m. Najvyšší vrch Stredného Uralu Basegi meria 994 m n. m. Stredný Ural sa tiahne takmer od mesta Verchoturja až po mesto Čelja-

binsk. Rozprestiera sa na rozlohe 230 532 km², zo severu na juh meria 486 km a zo západu na východ v najširšom mieste 809 km¹. Je málo členitý, hladko modelovaný, okrem niekoľkých vrcholov takmer súvisle zalesnený. Vo vyšších polohách ho pokrývajú smrekovo jedľové ihličnaté lesy, nižšie rastú ihličnany zmiešané

Jekaterinburg

Jekaterinburg sa nachádza v strede euroázijského kontinentu, priamo na hranici Európy a Ázie, podľa čoho sa aj nazýva „Okno do Ázie.“ Jekaterinburg je považovaný za neoficiálne hlavné mesto celého Uralu. Leží na východných svahoch pohoria na rieke Iset. Matematicko-geografickú polohu určujú súradnice 56° 50' severnej šírky a 60° 35' východnej dĺžky. Mesto zaberá plochu 491 km². S počtom obyvateľov 1 404 701 (apríl 2012) je štvrtým najväčším mestom Ruskej federácie². Je to jedno z najdynamickejších sa rozvíjajúcich a prosperujúcich miest štátu. Je administratívnym centrom Sverdlovskej oblasti a Uralského federálneho okruhu. V súčasnosti je dôležitým priemyselným, dopravným, finančným, vzdelávacím, vedeckým a kultúrnym centrom.

Časový rozdiel medzi Moskvou a Jekaterinburgom je 2 hodiny. Vzdialenosť medzi Moskvou a Jekaterinburgom je 1 667 km. Let z Moskvy do Jekaterinburgu trvá 2 hodiny a cesta vlakom takmer 30 hodín.

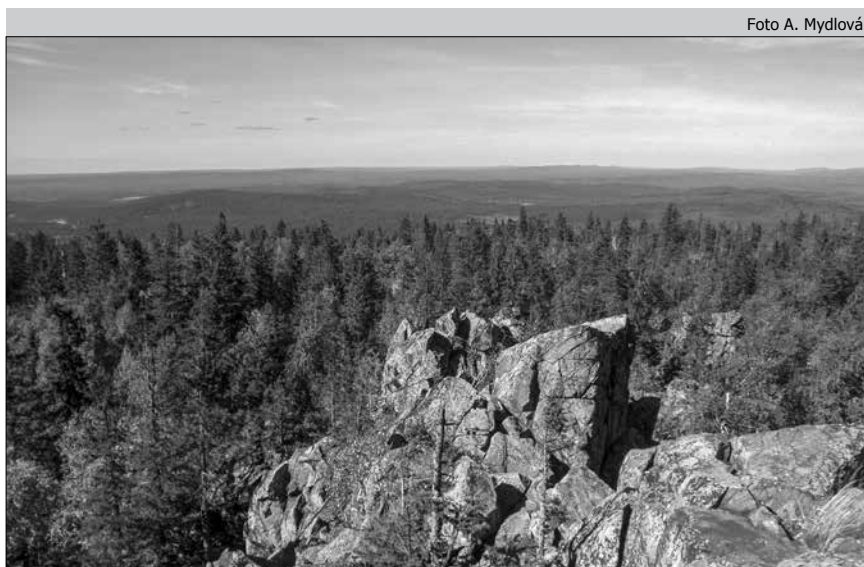

Foto A. Mydlová

Prírodné krásy Stredného Uralu

Foto A. Mydlová

Centrum Jekaterinburgu

Jekaterinburg bol založený v roku 1723 cárom Petrom I. Veľkým, ktorý tu dal vybudovať závod na spracovanie kovov a postaviť osadu. Pomenovanie získal po cárovnej Kataríne I., manželke Petra I. V 18. storočí sa Jekaterinburg stal hlavným administratívnym centrom ťažobného priemyslu pre oblasť Uralu a Sibíri. V roku 1781 mu cárovna Katarína II. udelila štatút mesta. V roku 1726 sa v Jekaterinburgu začali raziť prvé medené mince v krajine. Jekaterinburská mincovňa produkovala až 80 % všetkých medených mincí v Rusku. Prevádzka bola zastavená v roku 1876. Priamo na území mesta boli objavené aj ložiská zlata, drahokamov a polodrahokamov, ktoré zdobili mnoho kráľovských komnát. V roku 1807 mesto získalo titul tzv. „baníckeho mesta“, čo znamenalo, že malo svoje vlastné zákony, súdnictvo a vojsko.

Koncom 19. storočia sa začali prudko rozvíjať aj verejné služby, doprava a finančný sektor. Sídlo tu mala prvá sibírska obchodná banka, jedna z hlavných bánk v Rusku. Prvý železničný úsek na Urale spojil mestá Jekaterinburg a Perm v roku 1878. V nasledujúcich desaťročiach sa Jekaterinburg stal dôležitým železničným uzlom a boli dobudované spojenia na Čeljabinsk, Omsk cez Ťumen, trať cez Kungur až do Sankt Peterburgu.

V roku 1924 bol Jekaterinburg premenovaný na Sverdlovsk. Nové meno získal po jednom z lídrov komunistického strany Jakovi Sverdlovskom.

V tridsiatych rokoch si mesto vybudovalo imidž silného priemyselného centra. Staré podniky sa modernizovali

a zakladali sa nové závody (Uralmash a iné). Začiatkom štyridsiatych rokov v meste pôsobilo 85 štátnych podnikov celonárodného a regionálneho významu. Strojársky priemysel a kovovýroba vyprodukovali až 40 % z celkového objemu výroby.

Ďalšia významná zmena v priemyselnom obraze mesta nastala v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny v rokoch 1941 až 1945. Viac ako 50 podnikov z celej krajiny bolo presťahovaných do Jekaterinburgu, zakladali sa nové podniky a staré stále viac a viac expandovali. Počas vojnových rokov sa objem produkcie zvýšil šesťnásobne. V povojnových rokoch sa výroba zamerala aj na spracovanie ropy, textilný priemysel a stavbu veľkých panelových obytných domov. Stále expandoval aj zbrojársky priemysel. V decembri 1991 sa mesto vrátilo k svojmu pôvodnému názvu Jekaterinburg².

Dnešný Jekaterinburg je moderné priemyselné, finančné a obchodné centrum, najväčšie vo východnej časti Ruska. V priemyselnej výrobe dominuje strojársky a hutnícky priemysel, významný je aj potravinársky priemysel. Vlajkovými loďami strojárskeho priemyslu, ktoré mestu vyslúžili povest' uznávaného centra strojárstva, sú podniky *Uralmaš*, *UralTransMaš*, *UralElektroMaš* a ďalšie.

Prudko sa rozvíja bankový sektor, maloobchod a veľkoobchod, verejné služby a stavebníctvo. V objeme maloobchodných tržieb je Jekaterinburg na treťom mieste v krajine a stal sa vyhľadávanou nákupnou destináciou pre obyvateľov iných miest Uralu a Sibíri. V meste

prebieha stavebný boom a jednotlivé štvrte sa zaplňujú novými modernými budovami, počnúc biznis centrami, nákupnými strediskami až po moderné obytné domy. V centre stojí vyše 40-podchodový mrakodrap, ktorý návštevníkom ponúka vyhlídku na mesto. Jekaterinburg je oveľa modernejší a vyspelejší ako ostatné mestá za Uralom. V samotnej architektúre vidieť, že do mesta plynie veľa investícií a to aj od zahraničných investorov. Celkový vzhľad mesta pôsobí oveľa európskejšie ako je tomu u iných miest Uralu a Sibíri. Je tu vidieť a cítiť jasný zahraničný vplyv. Mesto udržiava intenzívne hospodárske vzťahy so 129 krajinami. Hlavnými obchodnými partnermi podnikov sú Holandsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Čína a Kazachstan. V súčasnosti v Jekaterinburgu pôsobí vyše 20 zahraničných konzulárnych úradov².

Jekaterinburg je už vyše dve storočia významným dopravným uzlom krajiny. V súčasnosti sa v ňom križuje 7 železničných tratí, čo robí Jekaterinburg tretím najdôležitejším železničným centrom Ruska. Mestom prechádza Transsibírska magistála, ktorá spája európsku a ázijskú časť Ruska. Ďalšie linky z hlavnej trasy zabezpečujú cez Kazachstan priame spojenie s republikami strednej Ázie. Po dobudovaní moderných dopravných komplexov, ktoré výrazne skvalitnia dopravnú infraštruktúru, sa cez mesto prepraví až štvrtina objemu nákladnej železničnej dopravy v krajine. Medzinárodné letisko Koltsovo je jedným z 20 najväčších tranzitných letísk v Rusku. Po ukončení rekonštrukcie bude najväčším a najmodernejším letiskom za Uralom. V objeme osobnej a nákladnej dopravy ho dnes prekonajú len letiská v Moskve a Sankt Peterburgu². V meste je vybudovaná aj jedna linka metra, ktoré sa postupne dostavuje a rozširuje.

Jekaterinburg je jedným z hlavných vzdelávacích centier v Rusku, ktoré sa môže v oblasti vzdelávania pochváliť bohatou históriou. Už v 18. storočí študovalo v bankských školách v Jekaterinburgu veľa vynikajúcich vynálezcov a ruských štátnikov. V roku 1853 bola v Jekaterinburgu založená prvá technická odborná škola - Uralská bankská škola, a v roku 1917 prvá vysoká škola - Bankský ústav. V súčasnosti uralská pobočka Ruskej akadémie vied tu vedie 146 výskumných a vývojových ústavov. Uralská vedecká škola má medzinárodné renomé, jej výskum sa sústreďuje v oblasti aplikovanej matematiky, fyziky kovov, chémie,

Foto A. Mydlová

Katedrála Krvi v Jekaterinburgu

nanotechnológii, ale aj histórie a filozofie. Ďalej tu funguje 43 vysokoškolských inštitútov, 40 odborných škôl a prestížna Uralská štátna technická univerzita. Koncentrácia technických odborov úzko súvisí s priemyselným a ťažobným zameraním mesta.

Jekaterinburg nie je však len priemyselný. Ponúka aj bohaté kultúrne vyžitie, zábavu, veľa pekných miest na oddych, krásne architektonické pamiatky, umenie a ako jedno z mála miest východného Ruska dýcha históriou. Hľadám najsilnejším historickým momentom, s ktorým sa dnes Jekaterinburg spája je fakt, že tu v roku 1914 bola vyvraždená celá cárska rodina – cár Nikolaj II. s manželkou a piatimi deťmi. Na mieste, kde boli zavraždení, bola v roku 2003 vystavaná obrovská pravoslávna Katedrála Krvi. Pravoslávna cirkev všetkých členov vyvraždenej rodiny vyhlásila za svätých. Cárska rodina patrí u veriacich k obľúbeným svätcom, ku ktorým sa často utiekajú a modlia sa k nim. Kult cárskej rodiny sa vyznáva hlavne v neďalekom monastire, vzdialenom od mesta asi 6 km. Na tomto mieste pred takmer 100 rokmi bolševici zlikvidovali zavraždené telá členov cárskej rodiny. Na ich pamiatku tu bolo vystavaných 7 chrámov, každý je zasvätený jednému členovi. Toto pamätné pútnické miesto je hojne navštevované domácimi veriacimi ale aj zahraničnými turistami. Kláštor podporujú bohatí občania Ruska i politici, preto je veľmi dobre udržiavaný a okolie neustále upravované. Pre návštevníkov tam platia prísne pravidlá návštevy posvätného miesta (pokrývka hlavy, dlhá sukňa u žien).

Jekaterinburg je aj centrom kultúrneho života. K dispozícii je 12 divadiel, 2 filharmónie, opera, 50 múzeí, 25 galérií, cirkus². Centrum mesta ponúka krásne široké bulváre i menšie uličky lemované historickými budovami, romantickú promenádu popri rieke, množstvo barov a reštaurácií. Jekaterinburg je rozhodne mesto, ktoré má čo ukázať, poznať to aj podľa toho, že na uliciach v oveľa väčšej miere počuť hlavne angličtinu a vidieť aj európskejšie tváre turistov. Atmosféra mesta je atmosférou skutočnej metropoly.

Nižnij Tagil

Nižnij Tagil je jedno z najväčších a najstarších baníckych miest Ruska. Leží na východnom úpätí pohoria Ural, zhruba 20 km východne od geografickej hranice Európy a Ázie, v doline rieky Tagil. Je vybudovaný okolo vyhasnutej sopky nazývanej Lisá hora, ktorá sa týči uprostred mesta a spolu s vežou na jej vrchole je symbolom mesta. Spolu s Jekaterinburgom, od ktorého je vzdialený 149 km na sever, patria do Sverdlovskej oblasti. Podľa sčítania ľudu v roku 2010 žije v Nižnom Tagile 361 tisíc obyvateľov³. Od Moskvy je vzdialený 1 900 km a časový rozdiel ich pásmových časov činí 2 hodiny.

Mesto nemá veľmi bohatú históriu, celá jeho minulosť je prakticky zviazaná s ťažbou nerastných surovín a budovaním spracovateľských závodov. Aj oficiálne založenie mesta – 8. október 1722 – je dátumom, kedy bola vyprodukovaná prvá zliatina v metalurgickom závode Nikitu Demidova – zakladateľa

baníctva a hutníctva na Urale. Skutočné počiatky Nižného Tagilu sa však začínajú už v roku 1696, kedy sa spustila ťažba železnej rudy vo Vysokogorskom lome⁴. Ložiská boli skutočne veľké, obsahovali žily čistej železnej rudy. Zložitá geologická stavba tejto oblasti ponúka bohaté prírodné zdroje nerastných surovín. Existuje tu mnoho ložísk, ktoré obsahujú až 63 prvkov periodickej sústavy. Najznámejšie ložisko tejto oblasti je Mednorudnajskej, objavené v roku 1813. Odtiaľ bolo v 19. storočí extrahované aj najviac uralského malachitu. Práve tu bol objavený obrovský nález okrasného malachitu, z ktorého sa vyťažilo až 480 ton, z toho jeden monolit vážil 40 ton⁴. Vďaka nerastnému bohatstvu sa celé nasledujúce desaťročia mesto vyvíjalo ako jedno z prvých centier ruského priemyslu a bolo hlavným producentom liatiny a ocele. V centre mesta dodnes stojí svetový unikát, ktorý dokumentuje priemyselné počiatky mesta a predstavuje niekoľko generácií priemyslu v Rusku. Nižnotagilský závod založený dynastiou Demidovcov je jediným múzeom priemyselnej kultúry v Rusku. Areál závodu predstavuje kompletný cyklus spracovania kovov od tavenia železnej rudy, spaľovania dreveného uhlia, po výrobu medi a železa. Podnik fungoval neuveriteľných 262 rokov, definitívne ho uzavreli v roku 1987⁵. Dnes je v ňom expozícia múzea banskej techniky. Pozornosť vzbudzuje aj svojou majestátnosťou. Rozlohou a veľkosťou je najväčší nie len v Rusku ale i v celej Európe. Niektoré zdroje dokonca udávajú, že meď, ktorá pokrýva Sochu Slobody v New Yorku, bola vyťažaná a spracovaná práve v Nižnom Tagile⁶. Ďalším významným momentom starej priemyselnej éry mesta bolo zostrojenie prvej ruskej parnej lokomotívy práve v Nižnom Tagile. Skonstruoval ju v roku 1833 inžinier Čerepanov so synom. Na ich počesť bolo v centre na Divadelnom námestí postavené ich 8-metrové bronzové súsošie. Štatút mesta získal Nižnij Tagil až v roku 1919.

Nižnij Tagil pokračuje v tradícii a aj v súčasnosti je silným priemyselným centrom so zameraním na hutníctvo, strojárstvo a chemický priemysel. Na Urale sa vyrába takmer polovica surového železa, ocele a valcovných materiálov v krajine. Ural je jediným veľkým hutníckym komplexom. V Nižnom Tagile sa aj dnes nachádza jeden z najväčších závodov s úplným cyklom výroby železa (SKOKAN 2009). Je ním podnik NTMK (Nižnetagilsky Metalurgičeský Kombinát) založený v 18. storočí, ktorý

Foto A. Mydlová

Závod Uralvagon

spracováva železnú rudu a produkuje výrobky zo železa a ocele. Železozorudné bane, ktoré továrni dodávajú železnú rudu v súčasnosti, sú od Nižného Tagilu vzdialené 140 km⁷. Pozostatky z bývalej ťažby možno vidieť aj priamo v meste v podobe hald z vyťaženej hlušiny. Priemyselným gigantom, najväčším zamestnávateľom a najbohatším podnikom je *Uralvagon zavod*, ktorý sa venuje výrobe tankov (známe T-72, T-90, T-95), ťažkej vojenskej techniky, výrobe železničných vagónov a súprav, kovových kontajnerov, cestnej stavebnej techniky a traktorom⁸. Ročný obrat činí milióny dolárov. Finančne podporuje aj časť mesta a sídlisko, kde žije najviac jeho zamestnancov.

Nižnij Tagil je dôležitým dopravným uzlom Stredného Uralu. Mesto je napojené na hlavné železničné trate, neleží však priamo na Transsibírskej magistrale. Existuje ale priame vlakové spojenie do Moskvy. Je križovatkou piatich ciest nadregionálneho významu. V roku 1994

sa vojenská letecká základňa Salka transformovala na civilné letisko.

Ako už bolo viackrát spomenuté, Nižnij Tagil je v prvom rade priemyselné centrum. Atraktív pútajúcich pozornosť turistov je len veľmi málo, napriek tomu, budí dojem celkom útulného a priateľského mesta so zeleňou a upravenými ulicami. V centre je veľké dramatické divadlo, neďaleko centra je cirkus, ktorý nesmie chýbať hádam v žiadnom ruskom meste, priamo pri jazere zábavný park s kolotočmi a prechádzkovou zónou, po meste roztrúsené parky a stromové aleje. Veľkým investorom, ktorý priamo financuje kultúru, školstvo, šport i infraštruktúru časti mesta je Uralvagon závod. Vo svojej blízkosti prevádzkuje ďalšie veľké divadlo i športový štadión, priamo vo svojom areáli má otvorené jedno z múzeí. Na okraji mesta je novovybudovaný športový olympijský areál so špičkovými skokanskými mostíkmi.

Foto A. Mydlová

Divadlo v Nižnom Tagile

Mestom sa tiahne veľké umelo vybudované jazero na rieke Tagil, dlhé až 16 km. Maximálnu šírku dosahuje 1,5 km. Hĺbka je miestami až 12 metrov. Jazero veľmi pekne dotvára centrum mesta a zmiernuje jeho priemyselný obraz. Budí dojem zeleného a príjemného mesta. Jazero vytvára rekreačné a prechádzkové zóny, využívané domácimi obyvateľmi na oddych a vodné športy.

Na rekreáciu je v relatívne blízkom okolí mesta využívané hlavne lyžiarske stredisko Biela hora. Je vybavené modernými lanovkami a dobre upraveným terénom. V stredu je hotel, ktorý svojim návštevníkom ponúka všetky možnosti súčasných lyžiarskych stredísk. Lákadlom môžu byť aj okolité lesy a jazerá Uralu vhodné na turistiku.

Za zmienku stoja pre našinca nezvyčajné ruské cintoríny. Naše hrobové miesta sa líšia od tých ruských veľkosťou i účelovosťou. V ruskej spoločnosti je tradičné lúčiť sa s mŕtvymi hosťinou a posedením na cintoríne. Preto sú pri hroboch, ktoré sú malými mohylami, postavené aj stôl a lavičky. Po pohrebe si pozostali ešte posedia na cintoríne, urobia si piknik a prinesú jedlo, ktoré mal mŕtvy najradšej. Takto sa tam zvyknú stretávať, posedia si, porozprávajú sa. Po návšteve nechávajú na stole pri hrobe jeho obľúbené dobroty. Cintoríny sa lokalizujú ďaleko za mesto, preč od obytnej zóny.

Súčasťou návštevy Ruska by sa mala stať návšteva ruskej „bane“ – v preklade ruských horúcich kúpeľov. Je to obľúbené miesto pre všetky generácie a pre všetky spoločenské vrstvy. Ísť do „bane“ znamená spoločenskú udalosť, ktorá sa môže natiahnuť aj na niekoľko hodín. Okrem vykonania hygieny je to v prvom rade relax, odpočinok, stretnutie s priateľmi či obchodnými partnermi a starostlivosť o zdravie. Po naparení a zahriatí v saune je dobre sa ošľahať vetvičkou z ihličnatého alebo listnatého stromu a celé telo prekrviť. Následne sa ochladiť v studenej vode, v zime aj skokom do snehu. Medzi týmito etapami sa návštevníci posilňujú jedlom a alkoholom, debatujú a zabávajú sa.

Rieka Čusovaja

Rieka Čusovaja je ľavostranným prítokom rieky Kama. Je to jedna z veľkých a rozhodne jedna z najkrajších riek celého Uralu. Názov rieky vznikol pravdepodobne zo slov Chus-va, čo v preklade znamená rýchla rieka. Rieka Čusovaja má jednu unikátnu vlastnosť a to, že te-

Rieka Čusovaja

čie dvoma kontinentmi. Pramení na východnom svahu Uralu, križuje ho a preteká na západný svah do Európy. Aj preto oddávna slúžila ako obchodná cesta medzi Európou a Áziou. Prvá písomná zmienka o rieke sa objavila v dokumentoch z roku 1396. V časoch, keď ešte neexistovala železnica, rieka Čusovaja bola využívaná na prepravu materiálu a ľudí. V tých časoch mala osobitne veľký transportný význam.

Celková dĺžka toku je 777 km a plocha jej povodia 42 tisíc km². Rieka preteká územím v nadmorskej výške 120 až 250 m n. m. Doslova sa kľukatí tromi krajinami – Čeljabinsk, Sverdlovsk a Perm. Rieka ja splavná od apríla do novembra. Na jar, keď sa topí sneh, hladina rieky stúpne o 3 až 4 metre. V letných mesiacoch je hladina veľmi nízka. Stáva sa, že koncom júla a začiatkom augusta má výšku len 7 až 15 cm. Na jeseň vďaka výdatným dažďom hladina výrazne stúpne. V novembri rieka zamrzá⁹.

Vápenkové a dolomitové skaly vytvárajú pozdĺž toku fascinujúce útvary. Stredný tok rieky lemujú až okolo 200 rôznych skalných útvarov. Tento úsek bol v minulosti pre lode veľmi nebezpečný. Skaliská sa týčia do výšky 10 až 115 metrov nad vodnou hladinou a vytvárajú úseky dlhé 30 až 1 500 metrov. Všetky horniny majú krasový pôvod a v niektorých z nich môžeme nájsť malé jaskyne. Viaceré zo skál sú chránenými prírodnými pamiatkami.

Na brehoch rieky možno pozorovať bohatú flóru i faunu. Svahy sú obrastené jedľami, borovicami, smrekovcami, brezami i osikami. Lesy sú bohaté na rôzne plody a huby. Možno tu vidieť losy, medvede, rysy, líšky, zajace, veveričky, vlkov, lasice a pod. Vyskytuje sa tu aj vodné vtáctvo, zvlášť na jeseň tu odpočívajú početné krdle sťahovavých divých husí a kačíc. Samotná rieka je bohatá na rôzne druhy rýb, je domovom pre šfuku, ostrieža, pleskáča, hrebenačku, jalca a iné.

Rieka Čusovaja je neobyčajne malebná rieka a ročne sa pri nej rekreuje množstvo turistov. Známym ruským spisovateľom z Uralu D. N. Mamin-Sibirjak o rieke Čusovaja napísal: „Najväčšou krásou čusovajských brehov sú skaly, ktoré sa s menšími medzerami tiahnu ako súvislý skalnatý hrebeň. Niektoré z nich sa dvíhajú až do výšky 60 metrov, ako kolosálne steny gigantského stredovekého mesta, inokedy sa táto stena tiahne pozdĺž brehu aj niekoľko kilometrov (STEPANOV 1957). Ten istý autor už v 19. storočí rieke predpovedal veľký záujem ľudí o krásy a prírodné bohatstvo, ktoré ponúka: „Rieka Čusovaja bude v krátkej dobe jedným z najobľúbenejších miest pre ruských turistov, vedcov, umelcov... V budúcnosti budú v týchto horách a lesoch oddychovať turisti, umelci tu nájdu inšpiráciu pre ich diela a vedci mnoho zaujímavosti v oblasti geológie, botaniky, etnografie...“

V skutočnosti, rieka je dnes cieľom mnohých turistov. Mimoriadne obľúbené je splavovanie rieky na katamara-

noch. V niektorých úsekoch tečie veľmi pomaly a tak je dostatok času kochať sa mimoriadnymi krásami tohto kraja. Splav môže trvať aj niekoľko dní a preto sú pozdĺž toku upravené stanovišťa na stanovanie. Loďky možno na brehu odstaviť a vybehnúť na vyhliadky na skalách, zliezť kopce, objaviť jaskyne i zaplávať si. Dovolenka na rieke Čusovaja je príjemne stráveným časom v divokej, čistej a prekrásnej prírode. Je to dobrodružstvo pre deti aj pred dospelých.

Použitá literatúra

KAŠPAROVSKÝ, K.: *Zeměpis II. v kostce. Regionální geografie*. Fragment, Praha 2005. 159 str.

KOLEKTÍV AUTOROV: *Ekonomičeskaja encyklopedija regionov Rossii. Sverdlovskaja oblast*. Ekonomika, Moskva 2003. 559 str.

SKOKAN, L.: *Reálie Ruska*. Nakladatelství FORTUNA, Praha 2009. 223 str.

STEPANOV, P. N.: *Ural.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo geografičeskoj literatury*, Moskva 1957. 163 str.

TOLMÁČI, L., GAJDOŠ, A.: *Geografický atlas pre základné a stredné školy*. VKÚ a.s., Harmanec 2011. 144 str.

¹<http://peakbagger.com/range.aspx?rid=373>

²http://www.ekburg.ru/english_version/about_Ekaterinburg/history

³ <http://www.ntagil.ru/>

⁴ <http://welcome-ural.ru/urals/30/196/>

⁵ http://nashural.ru/Goroda_i_sela/zavod-muzei-nt.htm

⁶ http://www.russianamericanbusiness.org/EN/web_CONTENT/articles/2005.01.20/group_05/2_articl/articl.shtml

⁷ <http://ntmk.ru/en/manufacture/specialization.php>

⁸ http://uralvagonzavod.com/products/special_products/

⁹ <http://welcome-ural.ru/urals/91/440/>

<http://zemepis.com/fguralu.php>

<http://nashural.ru/Mesta/chusovaya.htm>

http://vsenasplav.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=18:3-&catid=3:2011-03-03-08-17-21&Itemid=18

<http://nevyansk.org.ru/>

Rumunsko

päť rokov po vstupe do EÚ

Daniel Gurňák

Prvého januára 2012 uplynulo presne päť rokov od oficiálneho vstupu Rumunska (a spolu s ním aj Bulharska) do Európskej únie. Nie je to síce veľmi dlhá doba na bilancovanie, ale predsa len dáva podnet na ohliadnutie sa, kam dospela táto krajina nielen od tohto zlomového okamihu, ale za celé obdobie 22 rokov od pádu Ceaușeskovej diktatúry.

Základné geografické a fyzickogeografické charakteristiky

Rumunsko je z rozlohou 238 391 km² deviatou najväčšou krajinou EÚ a s počtom 19 043 767 obyvateľov (NÁRODNÝ ŠTATISTICKÝ INŠTITÚT 2012) dokonca siedmou v EÚ. Krajina tak patrí medzi stredne veľké štáty Únie. Rumunsko sa člení 41 žúp a územie hlavného mesta Bukurešť. Župy sú zoskupené pre účely regionálnej politiky EÚ na 8 regiónov na úrovni NUTS 2 (z nich jedným je opäť len mesto Bukurešť).

Prírodné podmienky Rumunska sú pomerne pestré, spôsobuje to najmä členitosť reliéfu podmienená geologickou stavbou. Krajina je oblúkom Karpát (Južných a Východných) rozdelená na dve základné časti. Západnú a centrálnu časť Rumunska tvorí Karpatmi z juhu, západu a severu obklopené Sedmohradsko, ktoré od okrajov Veľkej uhorskej nížiny v západnom pohraničí oddeľujú Apusenské vrchy (pre Rumunov Západné Karpaty) dosahujúce výšku až 1 848 m n. m. (MÁNDRUT 2011).

Pestrá geologická stavba tohto pohoria, ale aj časti Južných Karpát podmieni-

la aj pomerne významný výskyt nerastných surovín od rúd farebných kovov (už od staroveku bola známa najmä ťažba zlata) až po lokálne ložiská uhlia. Dobré sedimentačné podmienky v Sedmohradskej kotline zasa dali vzniknúť bohatým ložiskám kamennej soli, ktoré až do 20. storočia tvorili veľmi významný exportný artikel tejto krajiny. Dnes je hlavnou ťaženou surovinou Sedmohradska zemný plyn.

Hlavný hrebeň Karpát vo viacerých pohoriach (Retezat, Fogaraš, Bucegi Rodnei) prechádza až do reliéfu veľhôr a vyčnieva nad hornú hranicu lesa, hoci celkovo najvyšší rumunský vrch Moldoveanu so svojimi 2 544 m n. m. zaostáva za slovenským Gerlachom. Celé pásmo Karpát je mimoriadne bohaté na lesy, ktoré už od čias Rakúsko-Uhorska boli intenzívne využívané, najmä vo Východných Karpatoch. Od tejto časti Rumunska sa ostro odlišuje zvyšok krajiny tvorený prevažne rovinami a pahorkatinami s prevažne stepným charakterom. Južne od Karpát sa pozdĺž Dunaja tiahne Rumunská nížina z veľkej časti tvorená akumulátnou rovinou pri Dunaji. Na styku nížiny a Karpát sa vplyvom tektonických pohybov vytvorili vhodné geologické podmienky na vznik pomerne významných ložísk ropy a zemného plynu, ktoré do prvej polovice 20. storočia patrili v rámci Európy medzi najintenzívnejšie využívané. Prevažne pahorkatinová krajina Moldavska na východe krajiny má vhodné podmienky na rozvoj poľnohospodárstva a najmä ovocinárstva a vinohradníctva, ktoré tu má dávne tradície. Na pohľad podobná, hoci geologicky odlišná, je prímorská časť Rumunska - historická Dobruža tvorená zväčša plochou vápencovou tabuľou takmer bez vodných tokov. Špecifickým kútom Rumunska je delta Dunaja, ktorá patrí medzi najväčšie v Európe a predstavuje unikátny ekosystém, vďaka čomu bola ako jediná prírodná pamiatka v Rumunsku zapísaná na Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Foto D. Gurňák

Rumunské Karpaty sú mimoriadne atraktívne. Na obrázku je najvyššie rumunské pohorie Fogaraš s jazerom Lacul Bailei vo výške 2 034 m n. m.

Foto D. Guriňák

Delta Dunaja je biosférickou rezerváciou pod patronátom UNESCO, je rajom pre ornitológov a športových rybárov.

Hoci klimaticky sa zaraďuje Rumunsko do mierneho pásma, existujú tu veľké rozdiely podmienené výškovou členitosťou. Najmä vo východnej časti krajiny sa už napriek blízkosti Čierneho mora prejavuje silná kontinentalita podnebia podmieňujúca pomerne vysoké tepelné amplitúdy počas roka. Táto časť Rumunska je často postihovaná nedostatkom zrážok, keďže vplyvom prevládajúceho západného prúdenia leží v zrážkovom tieni Karpát. Tieto podmienky, spolu s reliéfom spôsobujú, že prietoky rumunských riek prameniach v Karpatoch sú veľmi kolísavé, čo spolu so značným spádom znemožnilo ich využitie pre dopravu, no ich hydroenergetické využitie je tiež obmedzené. Toto samozrejme neplatí pre Dunaj, ktorý má v Rumunsku charakter európskeho veľtoku (s priemerným prietokom $6\,480\text{ m}^3/\text{s}$) a je splavný i pre pomerne veľké lode. Na druhú stranu však predstavuje tento veľtok aj výraznú dopravnú bariéru, pri celkovej dĺžke rumunského úseku $1\,075\text{ km}$ ho možno prekonať dodnes len po jednom moste do Bulharska (druhý je až teraz vo výstavbe) a po dvoch k rumunskému pobrežiu, kým so Srbskom je možné spojenie cez rieku iba po priehradnom múre v Železných vrátnach, všetky ostatné spojenia zabezpečujú prievozy.

Aktuálne špecifiká vo vývoji a zložení obyvateľstva Rumunska

Vývoj obyvateľstva Rumunska prešiel od začiatku 20. storočia dramatickými

zmenami (MÁNDRUT 2011), kým v roku 1930 žilo na jeho území $14,3\text{ mil.}$ obyvateľov a ročný prirodzený prírastok dosahoval $14,8\%$, do roku 1966, teda prakticky do začiatku Ceaușeskej diktatúry stúpol počet obyvateľov napriek stratám v 2. svetovej vojne na $19,1\text{ mil.}$, no ročný prirodzený prírastok už vtedy klesol na $6,1\%$. Počas Ceaușeskej diktatúry sa síce podarilo zákazom potratov a antikoncepcie zvýšiť dočasne prirodzený ročný prírastok na 10% , takže krátko po páde diktátora v roku 1990 kulminoval počet obyvateľov Rumunska až na úrovni $23,2\text{ mil.}$ obyvateľov, ale súčasne už prudko poklesol prirodzený ročný prírastok obyvateľstva na 3% ročne. Nepriaznivé trendy vývoja obyvateľstva sa rýchlo prehĺbovali a od roku 1995 sa ročný prirodzený prírastok dostal na hodnoty mínus $1,6\%$, resp. mínus $1,7\%$ ročne. Ak tomu započítame výrazne záporné migračné saldo, tak neprekvapuje, že počet obyvateľov krajiny začal pomerne rýchlo klesať. Už pri sčítaní v roku 2002 dosahoval len necelých $21,7\text{ mil.}$ a podľa posledného sčítania v roku 2011 klesol na iba $19,04\text{ mil.}$ obyvateľov (NÁRODNÝ ŠTATISTICKÝ INŠTITÚT 2012). Dá sa tak povedať, že vo vývoji obyvateľstva sa situácia v Rumunsku vrátila takmer o polstoročia späť (za 20 rokov stratilo takmer pätina obyvateľstva), ale s tým rozdielom, že nepriaznivé trendy budú naďalej pokračovať a zrejme sa aj prehĺbovať. Treba totiž povedať, že za celkovým poklesom populácie Rumunska sa skrývajú ešte turbulentnejšie javy. Najmä v rokoch 1990 až 1992 sa v dôsledku politickej nestability a katastrofálnej

ekonomickej situácie sa z Rumunska vysťahovalo legálne až 170 tisíc obyvateľov, prevažne menšín (Nemcov a Maďarov), následne prevládli vyslovene ekonomickí migranti. K roku 2007 sa odhadovalo, že v krajinách západnej Európy dlhodobo žije a pracuje asi $3,2\text{ mil.}$ Rumunov, z nich len asi tretina legálne (FOCUS MIGRATION 2012). Aj dnes emigráciu občanov Rumunska v rámci EÚ sťažujú reštriktívne opatrenia väčšiny západoeurópskych členov Únie, ktorí im ešte neotvorili svoje trhy práce (až do začiatku roka 2014). Zvlášť medializované sú prípady násilnej repatriácie rumunských Rómov z Francúzska a Talianska.

Špecifikom rumunských sčítaní je aj existencia dvojitého občianstva zameraného predovšetkým na Moldavanov. Rumunsko tak čiastočne vyriešilo svoj problém s opätovným zjednotením sa s historickou Besarabiou, o ktorú ho pripravil v rokoch 1940 až 1944 Stalin. Keďže pre odpor Ruska reálne zjednotenie Rumunska a Moldavska po roku 1991 nebolo možné, Rumunsko postupne uvoľnilo legislatívu tak, že pre občanov Moldavska rumunského (moldavského) pôvodu nie je ťažké získať rumunské občianstvo. Už po páde komunizmu získalo rumunské občianstvo asi 250 tisíc Moldavanov. Pred vstupom Rumunska do EÚ v rokoch 2000 až 2005 oficiálne imigrovalo do Rumunska ročne asi 10 tisíc občanov Moldavska, ale k roku 2006 asi 800 tisíc obyvateľov Moldavska už malo aj rumunské občianstvo a títo sa ako imigranti v rumunských štatistikách neevidovali a neevidujú. Odhaduje sa, že počet rumunských občanov v Moldavsku sa už do konca roka 2007 zvýšil až na $1,8\text{ mil.}$ osôb, čo je pri celkovom počte $3,8\text{ mil.}$ obyvateľov Moldavska enormný nárast. Je teda vysoko pravdepodobné, že prílev obyvateľstva z Moldavska významne zmiernil dopady skutočnej emigrácie Rumunov z Rumunska a znížil tak úbytok obyvateľstva Rumunska (HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2009).

Špecifikom Rumunska je jeho národnostné zloženie (NÁRODNÝ ŠTATISTICKÝ INŠTITÚT 2012). Ako sme už naznačili, časť rumunských menšín najskôr z politických a potom najmä z ekonomických dôvodov zvolila radšej emigráciu, týkalo sa to čiastočne maďarskej, ale najmä nemeckej menšiny. Kým ešte počas Ceaușeskej diktatúry sa za peniaze nemeckej vlády vysťahovalo 226 tisíc Nemcov, hneď po jej páde odišlo do Nemecka ďalších 111 tisíc rumunských Nemcov. Pri sčítaní v roku 2002 sa v Rumunsku udávala už iba 50-tisícová nemecká menšina, ktorá

podľa posledného sčítania obyvateľstva poklesla na hodnotu iba 36 tisíc obyvateľov, čo predstavuje len 0,19 % obyvateľstva Rumunska (a to sa k nej pred 2. svetovou vojnou hlásilo až 760 tisíc ľudí, teda 3,8 % obyvateľov Rumunska).

Síce nie až tak dramaticky, ale i tak výrazne sa znížil jednak absolútny počet, ako aj relatívny podiel maďarskej menšiny v Rumunsku. Pred 2. svetovou vojnou 1,425 mil. Maďarov tvorilo 7,9 % obyvateľov krajiny. Pri sčítaní v roku 1977, pred začiatkom Ceaușeskovho prenasledovania maďarskej menšiny, kulminoval počet jej príslušníkov hodnotou 1,713 mil. ľudí, pri udržaní zhruba rovnakého podielu na obyvateľstve. Následne nastal úbytok tejto menšiny, umocnený najmä čoraz masovejšou emigráciou. V roku 1992 sa tak početnosť maďarskej menšiny znížila na 1,620 mil. a podiel klesol na 7,1 %. V poslednom sčítaní obyvateľstva z roku 2011 sa k maďarskej národnosti prihlásilo už len 1,238 mil. obyvateľov Rumunska a ich podiel klesol na 6,5 % (Národný štatistický inštitút 2012). Teda i pri celkovo nepriaznivom demografickom vývoji rumunskej populácie ako celku, je demografický vývoj hlavných menšín v Rumunsku ešte

depresívnejší. Podobne sú na tom aj iné menšiny v Rumunsku, z nich sú pre nás najzaujímavejší Slováci. Aj ich počet za posledné desaťročia pomaly klesá. Podľa sčítania z roku 2002 žilo v Rumunsku už len 17 222 Slovákov, pričom obcou s ich najväčším absolútnym počtom bol Nadlak v Banáte, kde však 3 844 Slovákov už tvorilo iba 47,2 % obyvateľstva. Jedinou rumunskou občinou s prevládajúcou slovenskou národnosťou tak zostala Nová Huta (Șinteu) v Bihore, kde 1 264 Slovákov tvorilo 98 % jej obyvateľov (Slováci v Rumunsku, 2012). Presné výsledky posledného sčítania v prípade rumunských Slovákov a ostatných menšín s početnosťou menšou ako 20 tisíc neboli doposiaľ publikované. Špecifickou menšinou Rumunska sú Rómovia. Podľa posledného sčítania sa k tejto národnosti prihlásilo 619 tisíc obyvateľov, čo predstavuje 3,25 % obyvateľov Rumunska. Treba podotknúť, že podobne ako na Slovensku, je to len časť skutočnej rómskej populácie. Nezávislé odhady uvádzajú celkový počet rumunských Rómov medzi 1,2 až 1,8 mil. osôb. (MIGRATION INFORMATION SOURCE 2005).

Z hľadiska náboženského zloženia dominujú pravoslávni veriaci (86,7 %), nasle-

dujú protestanti (prevažne reformovaní) 5,2 %, rímski katolíci 4,7 % a ostatní 0,3 % obyvateľov Rumunska sú moslimovia, ide najmä o príslušníkov tureckej a tatárskej menšiny (NÁRODNÝ ŠTATISTICKÝ INŠTITÚT 2012).

Niektoré špecifiká súčasnej ekonomickej situácie Rumunska

Export Rumunska bol v minulosti založený vzhľadom k málo kvalitnej priemyselnej produkcii najmä na exporte buď niektorých nerastných surovín, alebo poľnohospodárskych produktov. Pokiaľ ide o nerastné bohatstvo, Rumunsko bolo od konca 19. storočia známe najmä produkciou ropy. V súčasnosti však už ložiská rumunskej ropy výrazne stratili svoj ekonomický význam, hoci ešte stále sú tretie najväčšie v rámci EÚ (po Veľkej Británii a Dánsku). Ťažba ropy v Rumunsku neustále klesá (za posledných 30 rokov zhruba o polovicu) a pokrýva už len asi 45 % jej spotreby v krajine. Pokiaľ ide o ťažbu zemného plynu (najmä v Sedmohradsku), tá pokrýva domácu spotrebu asi zo 70 % (EUROSTAT 2012). Aj ďalšie nerastné suroviny v Rumunsku už pokrývajú sotva domácu spotrebu a tiež dochádza k poklesu ich ťažby. Kým v produkcii uhlia je krajina takmer sebaúčinná, tradičná ťažba rúd železa a najmä farebných kovov poklesáva a v niektorých prípadoch prakticky zaniká. Z prírodných zdrojov si význam udržiava najmä produkcia dreva.

Rumunské poľnohospodárstvo patrí v EÚ medzi najproblematickejšie, napriek nepochybne dobrým prírodným podmienkam a značnej rozlohe ornej pôdy (cca 10 mil. ha), podľa prieskumov pod záštitou EÚ sa však ukázalo, že až dve tretiny z nej neboli v posledných rokoch sústavne obrábané. Podiel poľnohospodárstva na tvorbe HDP Rumunska po vstupe do EÚ spočiatku výrazne klesol, kým v roku 2004 tvorilo až 12,6 % HDP v roku 2008 len 6,7 %, no v poslednom roku opäť dosiahol pôvodnú úroveň 12,3 % HDP. Hlavnými problémami rumunského poľnohospodárstva boli, a ešte do značnej miery sú, často nízka kvalita produkcie, najmä potravinárskych výrobkov, slabá a zastaraná mechanizácia, ktorá vo viacerých parametroch dosahuje sotva štvrtinové hodnoty oproti západoeurópskym krajinám (EUROSTAT 2012). Špecifikom Rumunska je najvyšší podiel zamestnaných v primárnom sektore, a najmä v poľnohospodárstve, v rámci EÚ, ktorý dosahuje až takmer 30 %, čo možno považovať

Foto D. Gurňák

Niektoré národnosti v Rumunsku sa viditeľne líšia od ostatných, najmä tým, že nosenie krojov ešte nie je mŕtvym folklorom.

za výraznú brzdu rozvoja ekonomiky Rumunska. Napriek všetkým negatívam sa však darí zatiaľ rumunským poľnohospodárom udržiavať si produkciu hlavných komodít na približne vyrovnanej úrovni pred a po vstupe do EÚ, hoci jej množstvo výrazne podlieha ročným výkyvom podľa konkrétnych klimatických podmienok. Dovtedy najhoršie sucho za posledných takmer 70 rokov zničilo napríklad v roku 2007 až 60 % úrody obilnín, ale ďalšie katastrofálne sucho postihlo krajinu opäť v tomto roku. Rumunské poľnohospodárstvo by malo v rokoch 2007 – 2013 dostať v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky finančnú pomoc vo výške 14 miliárd € (GLOBAL FINANCE 2012).

Po šoku z pádu plánovanej ekonomiky sa postupne od konca deväťdesiatych rokov oživila produkcia niektorých odvetví rumunského priemyslu, najmä strojárstva, výroby elektroniky, ale i chemický priemysel a hutníctvo. Pokiaľ ide najmä o všeobecne u nás známy automobilový priemysel, v počte vyrobených automobilov je Rumunsko až na 25. mieste vo svete (oproti Slovensku na 20. mieste má však len niečo vyššie tretinovú produkciu). Celkovo rumunský priemysel vo svetových štatistikách vyniká bohužiaľ iba v parametroch indikujúcich mimoriadne negatívne dopady na životné prostredie (NATIONMASTER 2012). Za čias Ceaușeskovho režimu bol tento priemysel priam povestný prakticky nulovou snahou o zmierňovanie svojich vplyvov na životné prostredie, ktoré v niektorých lokalitách dosahovali extrémne hodnoty (napr. v Copșa Mică, Zlatna a i), „vďaka“ čomu sa dostali ako extrémne príklady devastácie krajiny i do odbornej literatúry. Ekonomický kolaps znamenal ukončenie prevádzky niektorých z týchto často aj ekonomicky nerentabilných prevádzok. Žiaľ veľmi deravá rumunská environmentálna legislatíva sa zároveň stala lákadlom pre niektoré zahraničné investície, ktoré videli príležitosť ušetriť na pomerne ekonomicky náročných ekologických opatreniach, ktoré zaťažovali ich prevádzky vo vyspelejších krajinách. V ostatných rokoch sa v Rumunsku búrlivo rozvíjal najmä terciárny sektor. V krajine sa postupne rozvinuli obchodné siete viacerých nadnárodných obchodných reťazcov. Prakticky voľné pole pôsobnosti predstavovali možnosti budovania moderných infraštruktúr a podobne.

Doprava predstavuje v jednu z ďalších slabých stránok Rumunska. Do roku 1990 si krajina oprávnené získala veľmi zlu povest' v medzinárodnej doprave,

Foto D. Gurňák

Po sedmohradských Nemcoch (Sasoch) zostali väčšinou už len malebné historické dedinky, v ktorých ale dominujú Rumuni a Rómovia.

ktorú v nasledujúcom desaťročí nijako nezlepšila. „Kvalita“ rumunských ciest sa stala pojmom, ktorá spolu s vysokou kriminalitou a korupciou bezpečnostných zložiek (cestnej polície a hraničnej polície) pomáhala odkláňať významnú časť tranzitnej dopravy cez susedné krajiny. Situácia sa však postupne začala zlepšovať vďaka zmene domácich i zahraničných podmienok. Už v rámci predvstupovej pomoci do EÚ sa začali aspoň rekonštruovať hlavné tranzitné ťahy, navyše vojny v bývalej Juhoslávii a najmä bombardovanie Srbska silami NATO poškodili a na čas prerušili dovtedy hlavné tranzitné trasy cez Balkán. Naopak vstupom Rumunska a Bulharska do EÚ sa výrazne odbúrala korupcia na hraničiach krajiny, prakticky sa skončili často neúmerne dlhé čakacie doby na hraničných priechodoch, zlepšila sa všeobecná bezpečnosť na cestách. Rumunsko sa aj vďaka výdatnej pomoci z EÚ pustilo do ambiciózneho projektovania a výstavby diaľničnej siete a pokračuje v rekonštrukcii hlavných ciest. Nástup finančnej krízy, ale aj všadeprítomná korupcia však realizáciu, resp. včasné dokončenie viacerých projektov brzdia, najmä otvorenie dlhších úsekov strategicky dôležitého diaľničného ťahu A3 (od maďarských hraníc pri Oradei do vnútrozemia Sedmohradska a ďalej smerom na Bukurešť) už teraz mešká oproti pôvodným plánom 1,5 roka (HIGHWAYMAPS 2012). Je to o to závažnejšie, že práve touto diaľnicou by sa Rumunsko napojilo na európsku diaľničnú sieť. Naopak sa podarilo v tomto

roku (2012) dobudovať diaľničné spojenie Bukurešti s pobrežím, teda s prístavom Konstanca, ktorý hrá tiež dôležitú úlohu v rozvojových projektoch ako jeden z perspektívnych vstupných prístavov do Európy z východu, najmä pre lode s tovarom z východnej Ázie. V tomto ohľade je hlavným konkurentom Rumunska Bulharsko.

Ak by sme mali zhrnúť celkový vývoj rumunskej ekonomiky v poslednom období, tak musíme skonštatovať viaceré výkyvy. V období, keď vstupovalo Rumunsko do EÚ dosahovala jeho ekonomika jeden z najvyšších ročných rastov HDP v Európe, ktorý dosahoval až mieru 8 – 8,9 % na prelome rokov 2007 – 2008 (ZUBRICZKY 2009). Nástup finančnej krízy však znamenal výrazný prepád rumunskej ekonomiky o 7,1 % v roku 2009 a o ďalších 1,3 % v nasledujúcom roku. Od roku 2011 sa podarilo opäť oživiť mierny ekonomický rast. Miera nezamestnanosti sa po nástupe krízy pohybuje od roku 2010 do súčasnosti v intervale 7 – 8 % (TRADING ECONOMICS 2012). Z hľadiska celkovej ekonomickej úrovne dosahuje Rumunsko len 46 % priemernej úrovne HDP na obyvateľa v EÚ a priemerná čistá mesačná mzda v krajine je len na úrovni cca 320 €, čo predstavuje tiež významnú motiváciu pre niektoré zahraničné investície. Viaceré ukazovatele tak dokladajú, že napriek významnému pokroku v posledných rokoch sa nič nemení na skutočnosti, že krajina patrí stále medzi ekonomicky najslabšie články EÚ.

Vybrané vnútropolitické špecifiká súčasného Rumunska

Po násilnom zvrhnutí diktatúry sa Rumunsko pomerne rýchlo dostalo do značnej medzinárodnej izolácie, ktorá výrazne prehĺbila jeho ekonomické ťažkosti a posilnila masovú emigráciu z krajiny. Nové „porevolučné“ vedenie krajiny sa z objektívnych príčin nemohlo zbaviť stigmy ťažko skrývanej previazanosti s minulým režimom. Rumuni, ktorí nezažili nikdy demokraciu, ľahko podliehali populizmu a politická kultúra sa blížila skôr vybavovaniu si osobných účtov medzi nespokojnými skupinami. Sporadicky sa objavovalo politicky motivované násilie či už individuálne, alebo pri masových demonstráciách. Postkomunistická garnitúra na čele s prezidentom Iliescem sa vyhýbala ekonomickým reformám a nespokojnosť obyvateľstva „liečila“ príklonom k nacionalizmu. Hrozila „balkanizácia“ krajiny, čo pri vojnách v susednej rozpadajúcej sa Juhoslávii a podobnom napätí v susednom Bulharsku tvorilo veľmi nebezpečnú situáciu. Problémom bola tiež skutočnosť, že príslušníci bývalej Ceaușeskovskej tajnej polície Securitate ovládli aj novobudované bezpečnostné a spravodajské zložky a tiež významnou mierou participovali pri rozvíjaní súkromného podnikania. To všetko sa podpísalo pod skutočnosť, že po poprave Ceaușeska a jeho manželky už reálne neboli stíhaní ďalší exponenti jeho režimu, resp. ich stíhanie bolo vedené „do stratena“ (TREP-TOW 1997). Po páde diktatúry síce nová vláda okamžite uvoľnila spotrebiteľský trh a otvorila krajinu importu potravín a spotrebného tovaru, lenže zároveň sa prudko znižovala kúpyschopnosť obyvateľstva stratou zamestnania a najmä vysokou infláciou, ktorá dosiahla už v roku 1993 hodnotu 300 %. Medzitým si prezident Iliescu posilňoval osobnú moc rozširovaním svojich kompetencií. Napriek tomu prezidentova obava z medzinárodnej izolácie ho viedla k podpore niektorých reforiem a od polovice deväťdesiatych rokov Rumunsko pomaly nastúpilo aj na cestu európskej integrácie. Pomerne úspešne sa podarilo stabilizovať finančníctvo a znížiť infláciu na prijateľnejšiu úroveň (28 % v roku 1995). Radikálne boli znížené dane na jednu z najnižších úrovní v strednej a východnej Európe. Postupne prebehol prechod vlastníctva väčšiny poľnohospodárskej pôdy späť do súkromných rúk. Od ob-

dobia rokov 1994 a 1995 pomaly nastal obrat k miernemu rastu ekonomiky, ale ten brzdila podľa zahraničných pozorovateľov najmä odkladaná privatizácia štátnych podnikov a regulované ceny. Rôzne korupčné kauzy a lavírovanie prezidenta Iliesca medzi nacionalistami a umiernenými viedli v roku 1996 k jeho volebnej porážke. V kresle prezidenta ho vystriedal jeho odporca E. Constantinescu, ktorý presadil urýchlené ekonomické reformy, bez ohľadu na ich dopady na obyvateľstvo. A tak v roku 1997 bola rumunská ekonomika „liečená“ radikálnou šokovou terapiou, ceny palív vzrástli zo dňa na deň dvojnásobne, ceny elektrickej energie dokonca päťnásobne a zvyšovanie všetkých cien pokračovalo ďalej, pričom reálne mzdy sa prudko znižovali. Samozrejme v ďalších voľbách sa tak v roku 2000 vrátil do prezidentského kresla I. Iliescu na čele sociálnej demokracie. Zároveň sa ale zvýšil aj vplyv nacionalistov. Sociálne napätie znížilo otvorenie hraníc pre rumunských občanov, ktorí ho masovo využili k migrácii za prácou najmä do Talianska a ďalších krajín. Napriek politickým turbulenciám pokračovalo prozápadné a integračné smerovanie Rumunska. Najmä úzky príklon k USA a bezvýhradná podpora Rumunska americkému prezidentovi

Bushovi v jeho ťažení proti terorizmu po roku 2001 v podobe poskytnutí leteckých základní pre americké akcie proti Afganistanu a následne proti Iraku, výrazne uľahčili vstup Rumunska do NATO v roku 2004. Táto úzka rumunsko-americká spolupráca sa stala napokon terčom kritiky európskych politikov, najmä v kauze nelegálnych tajných väznic CIA, ktoré sa mali nachádzať aj na území Rumunska. Ani to však nezabzdilo rýchle smerovanie Rumunska do EÚ. V roku 2004 vystriedal v úrade Iliesca nový prezident Traian Băsescu, ktorý si získal sympatie Rumunov znechutených neustálymi korupčnými aférami Iliescovej administratívy a najmä svojim úspešným pôsobením na poste starostu Bukurešti. Nový prezident sa rozhodol začať ťaženie proti korupcii a najmä proti prepojeniam vplyvných podnikateľov a politikov z Iliescovej sociálnej demokracie. Predložené reformy justície však zablokoval ústavný súd ovládaný Iliescovými stúpcami. Ďalšie korupčné škandály odhalili nové prepojenia medzi politickými špičkami a hlavnými privatizérmi, v tej dobe sa však Rumunsko stalo už členom EÚ a pribudli tak možnosti prijímania a najmä rozdeľovania pomerne štedrej finančnej pomoci (BURFORD a LONGLEY 2009). Prezident sa dostával

Foto D. Gurňák

Takéto výjavy sú na rumunských horských cestách ráno a podvečer bežné, autá sa o ne delia s húfmi oviec, kráv, kôz či oslov.

do politickej izolácie, jemu naklonení politici a ministri boli postupne zosadzovaní. Prezident Basescu sa dostal do otvorenej konfrontácie s premiérom Tariceanom. Socialisti iniciovali 3 mesiace po vstupe Rumunska do EÚ odvolanie prezidenta a napokon veľmi diskutabilným spôsobom dosiahli jeho suspendovanie z úradu do vykonania referenda o jeho impeachmente. Treba povedať, že pritom práve prezident Basescu bol tým, kto napokon presvedčil svojím rozhodným protikorupčným postojom európskych politikov, aby súhlasili s prijatím Rumunska do EÚ. Napriek tomu, že vplyvné politické a ekonomické kruhy sa snažili spraviť všetko preto, aby občania Basesca v referende zosadili (viedli štvavú kampaň v médiách, prezident nedostal priestor na vystúpenie v štátnej televízii a pod.), zámer sa im nepodaril. Basescu ako najpopulárnejší politik bol svojimi občanmi podporený a zostal v úrade (BURFORD a LONGLEY 2009). Vláda však tiež nerezignovala, a tak krajinu paralyzoval spor medzi parlamentom a vládou na jednej strane a na druhej strane prezidentom. Traian Basescu obhájil následne svoju pozíciu v prezidentských voľbách roku 2009, no jeho odporcovia v parlamente sa nevzdali a v tomto roku (2012) opäť iniciovali jeho odvolanie. Popularita prezidenta však už bola minulosťou vďaka jeho autoritatívnym spôsobom a konfrontačným postojom. Referendum z 29. júla 2012, v ktorom súhlasila väčšina zúčastnených s odvolaním prezidenta

bolo napokon vyhlásené za neplatné pre nízku volebnú účasť, takže prezident zostal v úrade (EURACTIV 2012). Neustále politické boje a zneužívanie demokratických inštitúcií tak prehlbujú politickú apatiu rumunských občanov a zvyšujú nedôveru európskych politikov v krajinu ako takú. Jedným z dôsledkov tejto nedôvery bolo aj odloženie vstupu Rumunska do Schengenského priestoru (THE EU OBSERVER 2012), ktorý sa z pôvodného termínu v roku 2011 odsunul najmenej do roku 2013 a možno i na neskôr. Najmä Holandsko a Fínsko zablokovali vstup Rumunska do Schengenského priestoru s poukazom na vysokú mieru korupcie a previazania organizovaného zločinu na niektoré štátne inštitúcie, čím nie sú dané dostatočné garancie na schopnosť krajiny zabezpečiť ochranu vonkajších hraníc EÚ (THE WALL STREET JOURNAL 2011). To všetko vystihuje v plnej miere korene hlavných problémov súčasného Rumunska, teda už nie primárne ekonomická zaostalosť, ale najmä neschopnosť politikov vysporiadať sa s hlavnými spoločenskými problémami, ako sú korupcia, netransparentnosť, klientelizmus a nekontrolovateľný vplyv ekonomických oligarchov a možné prepojenia na organizovaný zločin sú hlavnými brzdami rozvoja krajiny. Bohužiaľ, táto charakteristika neplatí zďaleka iba na dnešné Rumunsko.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu grantu VEGA 1/1143/12

Literatúra a pramene

BURFORD, T., LONGLEY, N.: *Rumunsko*. Jota, Brno 2009, 454 str.

EURACTIV (31. 7. 2012) Rumunské referendum prehral každý, <http://www.euractiv.sk/volby-v-eu/clanok/rumunske-referendum-prehral-kazdy-019738>

EUROSTAT (2012): <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

FOCUS MIGRATION (2012): <http://www.focus-migration.de/index.php?id=2515&L=1>

GLOBAL FINANCE (2012): <http://www.gfmag.com/gdp-data-country-reports/194-romania-gdp-country-report.html#axzz29dojH9Zq>

HIGHWAYMAPS (2012): <http://www.highwaymaps.eu/romania>

HUMAN DEVELOPMENT REPORT (2009): http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_ROM.html

MÂNDRUT, O.: *România - atlas geografic*. Corint, București 2011, 80 str.

MIGRATION INFORMATION SOURCE (2005): <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=308>

NATIONMASTER (2012): <http://www.nationmaster.com/red/country/ro-romania/ind-industry&all=1>

NÁRODNÝ ŠTATISTICKÝ INŠTITÚT RUMUNSKA (2012): <http://www.in-sse.ro/cms/rw/pages/index.en.do>

SLOVÁCI V RUMUNSKU (2012): <http://www.slovacivrumunku.sk/>

TRADING ECONOMICS (2012) (<http://www.tradingeconomics.com/romania/unemployment-rate>)

THE EU OBSERVER (11. 07. 2012): Romania's political turmoil may hit Schengen bid, <http://euobserver.com/justice/116941>

THE WALL STREET JOURNAL (22. 11. 2011): Bulgaria, Romania Blocked From Travel Zone, <http://online.wsj.com/article/SB10001424053111903791504576586951295398230.html>

TREPTOW, K.: *Dějiny Rumunska*. NLN, Praha 1997, 542 str.

ZUBRICZKÝ, G.: *Geografia štátov sveta*. Mapa Slovakia Plus, Bratislava 2009, 254 str.

Napriek impozantne vyzerajúcim priehradám, ako je napr. priehrada Vidraru, produkujú vodné elektrárne iba tretinu elektrickej energie Rumunska.

Ostrov Bali

vyhľadávaná destinácia Indonézie

EMA MIŠÚNOVÁ

Ostrov Bali je jedným z najvyhľadávanejších ostrovov Indonézie a patrí k najkrajším a najatraktívnejším destináciám v Indickom oceáne. Spolu s ďalšími desiatimi najnavštevovanejšími destináciami Indonézie sa podieľa 4,8 percentami na hrubom domácom produkte.

Bali je ideálnym miestom na trávacie dovolenky s množstvom lákadiel – dlhé piesčité pláže s nádhernou čistotou morskou vodou na juhu ostrova, palmovými hájmi, malebnými zelenými terasami ryžových polí a atraktívnym vnútrozemím s bohatou históriou. Výhodou pre turistov je rozšírený hinduizmus, ktorý je dominujúcim náboženstvom ostrova. Turisti, ktorí navštívia ostrov majú možnosť a príležitosť dotknúť sa tajomstiev hinduizmu, ku ktorému sa hlási väčšina obyvateľstva ostrova. K atraktivite ostrova prispieva jedinečná balijská symbióza, kde ruka v ruke dravý cestovný ruch a tradičný spôsob života vytvárajú mozaiku každodenného dňa. Ostrov je zaujímavý nielen možnosťami relaxu pri mori a na piesčitých plážach, ale ponúka turistom atraktívne výlety do vnútrozemia s krásnou prírodou, množstvom chrámov a historických pamiatok a celým radom mestečiek s umeleckými dielňami.

Poloha a prírodné podmienky ostrova Bali

Ostrov Bali je súčasťou najväčšieho súostrovia sveta Indonézie, ktoré sa rozkladá na ploche 1 900 000 km². Súostrovie leží v Indickom oceáne v juhovýchodnej Ázii v okolí rovníka. Tento multietnický štát pozostáva z viac ako 17 000 ostrovov, z ktorých je iba okolo 6 000 obývaných. Indonézia má 150 činných sopiek prakticky na všetkých ostrovoch. Každý z týchto ostrovov má svoj osobitný charakter. Jedným z najatraktívnejších a najvyhľadávanejších turistami je ostrov Bali, ktorý leží na konci súostrovia Malé Sundy medzi Jávou a Lombokom. Od Jávy ostrov oddeľuje Balijský prieliv,

široký 2 km. Ostrov sa rozkladá na ploche 5,6 tis. km² s pobrežnými ostrovmi a žije na ňom 3,5 mil. obyv. Hustota dosahuje 625 obyv./km². Hlavným mestom a najväčšou koncentráciou obyvateľstva je Denpasar.

Centrálna časť ostrova Bali je vyplnená sopečnou vysočinou tiahnucou sa od Z na V s najväčšou sopkou Gunung Agung, dosahujúcou 3142 m, ktorá je najvyššou horou ostrova. Sopka mala poslednú erupciu v roku 1964. Pri jej výbuchu zahynulo 1500 ľudí. Okrem tejto sopky druhou najväčšou a zároveň činnou je sopka Batur (1 717 m n. m.). Vypína sa na brehu veľkého sladkovodného rovnomenného jazera, ktoré leží priamo pod sopkou. Po svahu sopky je množstvo lúčových polí.

Na juhu ostrova Bali sa rozkladá aluviálna nížina.

Podnebie ostrova je tropické, vlhké s priemernými teplotami 25 – 27 stupňov Celzia. Ročné zrážky predstavujú 1 400 – 1 700 mm. V auguste a septembri je na ostrove obdobie sucha. Bali má bujnú tropickú vegetáciu. Pôvodné rastlinstvo je monzunové, v horách sú vždyzelené lesy prevažne nahradené trávnatými kultúrami. Na úrodných pôdach vulkanického pôvodu sa darí tropickému poľnohospodárstvu. Prevláda pestovanie ryže (šťastie na umelo zavlažovaných poliach), pestovanie kokosovníka, kávovníka, cukrovej trstiny, kukurice a čajovníka. Na ostrove je rozšírený chov byvolov, ošípaných a hydiny.

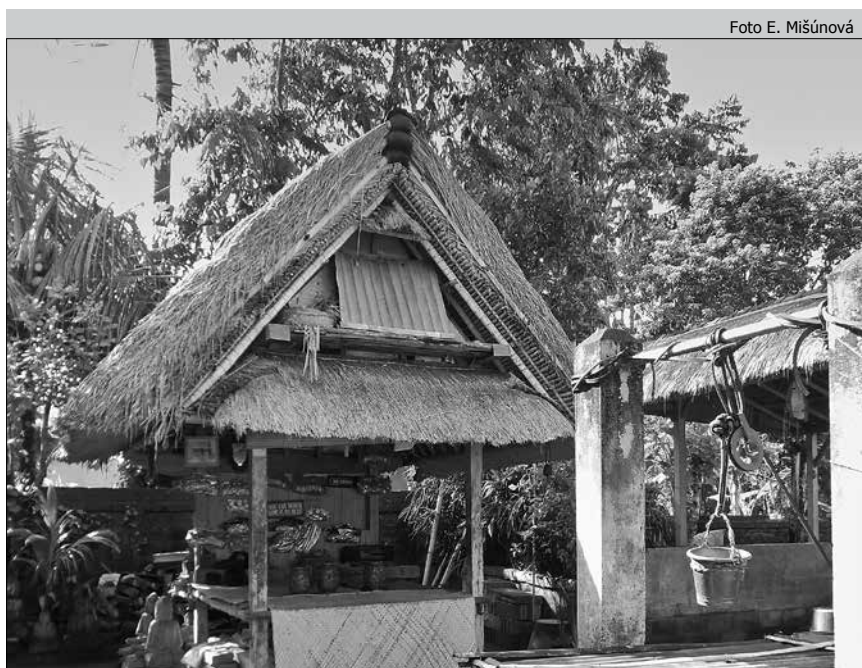

Foto E. Mišúnová

Skromné príbytky vidiečanov na ostrove Bali

Foto E. Mišúnová

Besakih – najväčší chrám na ostrove

História ostrova

Ostrov Bali bol od najstarších čias pod politickým a kultúrnym vplyvom Jávy. V 4. až 10. storočí bol ovplyvnený indickou kultúrou, kedy indickí obchodníci a kolonisti začali so šírením budhizmu a hinduizmu. Bol súčasťou viacerých jávskych ríš, z ktorých od r. 1343 vynikala mocná ríša Majapahid. V 16. stor. získal ostrov nezávislosť. Počas islamizácie Jávy a celého súostrovia Indonézie, najmä od 16. storočia, keď na Jáve zvíťazil islam nad hinduizmom sa ostrov Bali stal útočiskom pre vyznávačov hinduizmu. Bol pod silným tlakom a vplyvom hinduistickej šľachty a kňazov z Jávy. Od začiatku 17. storočia začala expanzia Holandska, ktoré si prostredníctvom Zjednotenej východoindickej spoločnosti podmanilo celú Indonéziu. Po zániku spoločnosti prevzalo od roku 1800 správu nad celou oblasťou Holandsko a politicky a ekonomicky ju ovládalo do polovice 20. storočia (s výnimkou obdobia počas napoleonských vojen, kedy Holanďania museli ustúpiť Britom). V rokoch 1942 – 1945 bola japonská okupácia. Od roku 1946 bolo Bali autonómnym územím a od roku 1947 začala nezávislosť od Holandska. Od roku 1950 sa Bali stalo súčasťou novovytvorenej Indonézskej republiky.

Obyvateľstvo

Základnou sociálnou jednotkou obyvateľstva Bali sú Balijčania. Je to skupina príbuzných rodín obývajúca

usadlosť s obytnými, hospodárskymi budovami a svätýňou. Skupina ľudí, ktorí sú potomkami toho istého predka tvorí rodinu (*desa*). Spoločenskú štruktúru obyvateľstva tvoria 4 kasty, ale hranice medzi nimi nie sú také ostré ako v Indii. Príslušníci najvyšších troch kást tvoria šľachtu. Bali je strediskom starej indonézskej kultúry, ktorej ústredným prvkom je náboženstvo – zmes hinduistických a budhistických vplyvov, malajských kultov a i. animistických a magických vier a praktík (ostrov tisícich chrámov).

Viera v duchov

Hinduizmus má na Bali výrazne svojráznu tvár. Na jednej strane vyznáva množstvo bohov, polobohov, ako aj duchov predkov. Viera zasahuje takmer do každej oblasti života. Od 10. stor. sa obyvateľstvo stalo vyznávačmi hinduizmu a iba časť sú budhisti. V súčasnosti sa k hinduizmu hlási až 93 % obyvateľstva ostrova a je ho cítiť na každom kroku.

Často sa na Bali stretávame s označením ostrov bohov. Či už to budeme chápať v zmysle destinácie úžasnej a „božskej“ dovolenky, alebo v zmysle dominujúceho náboženského presvedčenia. Každému z bohov je zasvätený chrám, ktorých je na Bali až 3 000. Najväčším z nich je chrámový komplex Besakih. Každá dedina má minimálne 3 chrámy. Dokonca aj každá rodina na Bali má svoj vlastný chrám. Je zasväte-

ný predkom a Balijčania veria, že duše mŕtvych sa takto vracajú späť do domu a ochraňujú domácich.

Na druhej strane práve vďaka ústretovosti miestneho obyvateľstva hinduizmus dovoľuje turistom pohybovať sa voľne v pohodlnom oblečení, neobmedzovať sa v príjemnom popíjaní drinkov. Kým inde v Indonézii slušnosť a úcta k mravom domáceho obyvateľstva vyžaduje vyvarovať sa v tropických horúčavách krátkym nohavičiam a nutnosť kúpať sa v oblečení. Na Bali nenájdeme takmer jediného moslima a ostrov sa tak stal pre turistov doslova rajom.

Tajomné rituály

Prirodzenou súčasťou života každého z Balijčanov sú rituály. Začínajú sa už pri jeho narodení, keď sa pochováva placenta dieťaťa. Najväčším obradom je smrť – kremácia. Súčasťou obradov je tiež obetovanie zvierat (prasidiat, čiernych sliepok). K miestnej kultúre neodmysliteľne patrí hudba. Melódiami Balijčania často podávajú príbehy z hinduistických eposov. Typické sú i tance, medzi najznámejšie patrí *legong*, ktorý tancujú 2-3 slávnostne oblečené mladé tanečnice. Oblúbeným je tanec *kecak* (ohňový, opičí tanec). Boj dobra a zla je vyobrazený prostredníctvom tance *barong*.

Výrazom starej indonézskej kultúry je originálne umenie (tanec a hudba, výtvarné umenie), remeslá (šperky, pestrofarebné tkaniny, pletené výrobky) a architektúra (kráľovské mohyly z 11. stor., chrámové stavby s terasovitými nádvoriami a bránami s bohatou sochárskou výzdobou).

Stará indonézska kultúra sa na ostrove Bali premieta aj vo vzťahu k prírode. Balijskými ekvivalentmi severu a juhu sú „*kaja*“ a „*kelod*“. Sopka Agung je *kaja* t.j. dobro (bohovia a predkovia žijú na kopci) a more je *kelod* t.j. zlo (démoni a zlý duchovia žijú v mori).

Prírodný potenciál cestovného ruchu

Charakteristická kultúra a krása tropickej prírody robia z ostrova jeden z najpríťažlivejších kútov sveta. Turistom sa ponúka bujná tropická krajina, s dlhými zložitými úsekmi bielych pláží lemovaných palmovými hájmi. Nádherné biele pláže sú len v južnej časti ostrova na brehu Indického oceánu. Ostatné pláže sú vulkanické s tma-

vým pieskom. Na pobreží vyrástlo množstvo hotelových komplexov, ktoré vynikajú komfortom, a ktoré každoročne navštívia milióny turistov.

Vhodné prírodné podmienky na južnom pobreží ostrova, ktoré obmývajú vody Indického oceánu umožnili na Bali vznik troch výrazných oblastí cestovného ruchu. Všetky sa vyznačujú možnosťami vodných športov, surfovania, potápania, šnorchlovania a pod. K dispozícii sú požičovne športových potrieb aj inštruktori. K najznámejším surfistickým centráram patrí Uluwatu na južnom cípe Bali. Uluwatské vlny sú nebezpečné a surfovanie na nich prináša silný adrenalinový zážitok. Okrem vodných športov strediská ponúkajú každodenne divoké nočné párty. Každá z pláží morského pobrežia na juhu Bali má svoje špecifiká.

Kuta - je najznámejšia pláž so zlatistým pieskom, kde sa turistom nasky-

tá príležitosť pozorovať západ slnka. Turistom stredisko ponúka celý rad procedúr v miestnych kúpeľoch, rôzne vodné športy, hlavne surfovanie, bohatú obchodnú sieť a príjemné posedenie v reštauráciách a kaviarňach priamo na pobreží.

Pláž *Nusa Dua* ponúka turistom exkluzívnu dovolenku v komfortných hoteloch v príjemných palmových hájoch na bielych piesčitých plážach, bez adrenalinových vodných športov.

Poloha strediska *Sanur* je na východnej strane ostrova, kde turisti nájdu predovšetkým pokojnú atmosféru s možnosťou pozorovať východ slnka. Sanur je v porovnaní s Kutou a Nusa Dua oveľa kludnejšia a je ideálnym miestom pre trávenie pokojnej dovolenky. Hoci toto stredisko postráda západ slnka v porovnaní s jeho veľkým konkurentom strediskom *Kuta*, vyznačuje sa dlhou plážou s možnosťou prechádzok, ktorá

lemuje pobrežie, s množstvom malých barov a reštaurácií. Pri extrémnom prílive plávanie v stredisku Sanur je obtiažne, pri odlive naopak je more tak ďaleko, že plávanie je zase nemožné.

Okrem pláží z prírodných predpokladov majú na Bali možnosť turisti obdivovať krásu krajiny vo vnútrozemí. Počas výletov nemôžu vynechať pravú džungľu v Mandala Wisata Wanara Wana, kde je Monkey forest - opičí les - rezervácia balijských makakov. Tieto opice sú veľmi zvedavé a zároveň voči turistom veľmi drzé. Preto je lepšie vyhýbať sa priamemu kontaktu s nimi. Táto rezervácia leží na SZ od Ubudu pri meste Sangeh.

Ideálnym miestom na spoznávanie miestnej tropickej flóry je prehliadka agrofarmy, ktorá je lokalizovaná v krásnej záhrade neďaleko kultúrneho centra ostrova mesta Ubud. Možno v nej obdivovať mnohé exotické druhy ovocia ako rastú v svojich prirodzených podmienkach. Sú to typické tropické dreviny a rastliny, ktoré poskytujú ovocie a dochutiny trópov. Turisti majú možnosť ochutnať durian, ktorého obal niekomu smrdí, ale niektorým turistom chutí. Jeho plody nesú pomenovanie kráľovské ovocie. Rambutan je blízky nám známemu ovociu liči, salak je označované ako hadie ovocie. Špecifickými sú stromy, či kríky papaye, ananásu, či avokáda. Turisti na vlastné oči môžu vidieť ako rastú plody kakaa, škoricovníka, klinčekov a vanilky. Zaujímavé sú sladké zemiaky - kasava a celý rad ďalších tropických plodín.

V skromných podmienkach tropickej záhrady si možno pochutnať na jednej z najvýznamnejších baliských špecialít - cibetkovej kávy. Cibetka *Kopi Luwak* je druh najexotickejšej, najkvalitnejšej a samozrejme najdrahšej kávy na svete, ktorá je balijskou špecialitou. Kopi znamená v jazyku domorodcov káva a luwak je zvieratko ináč známe aj ako cibetka (lat. *Paradoxurus hermaphroditus*). Jedná sa o malú, 3-5kg mačkovitú šelmu trochu väčšiu než naša mačka, žijúcu vo Vietname a na Indonézskejších ostrovoch Jáva a Bali. Meno dostala podľa cibetky, zvieratá podobajúceho sa na lasičku. Živí sa hmyzom, malými živočíchmi a tropickými plodmi. Zbožňuje kávové zrná, najmä z odrody *arabica* a *robusta*. Žije voľne, aj na kávových plantážach. Svoj apetit zameriava na najkrajšie a najväčšie kávové bobule, ktoré prejdú jej tráviacim traktom. Na ne v tráviacom

Tradičné rezbrárstvo na Bali

trakte pôsobia žalúdočné kyseliny a enzýmy, ktoré kávu fermentujú. Po tom, ako ich zje a následne v celosti vylúči prirodzenou cestou, domorodci jej mladý trus pozbierajú a vyberú z neho nepoškodené zrná kávy, ktoré ručne dočistia. Pretože zrná nevie stráviť, vzniká zo zrn káva *Kopi Luwak*, ktorá je údajne najlahodnejšia káva na svete. Prvýkrát sa tento výnimočný nápoj, na ktorom si pochutnávajú najmä fajnšmekri, dostal na trh vďaka rodine z Jakarty koncom 19. storočia. Okrem cibety možno v agrofarme obdivovať *kalonov* – veľkých netopierov a množstvo domácej hydiny (čierne sliepky).

Prírodnú scenériu vnútrozemia ostrova Bali dokresľujú na viacerých miestach terasovité ryžové políčka. Typické sú hlavne ryžové políčka pri Tegallangu. Turisti majú možnosť pozdĺž cesty obdivovať a zastaviť sa v dedinách v skromných chatrčiach miestnych obyvateľov, ktorí sú srdeční a veľmi ochotní podeliť sa s nimi o svoje skromné príbytky.

Kultúrno-historický potenciál

Okrem pobrežia s možnosťou oddychu a relaxu je neoddeliteľnou súčasťou cestovného ruchu na ostrove Bali kultúrny cestovný ruch. Bohatá história a štedré pozostatky indickej kultúry zanechali nespočetné množstvo kultových stavieb, architektonických skvostov a kultúrno-historických pamiatok.

Jednou z najvyhľadávanejších je „matka všetkých chrámov“ Besakih. Je to obrovský chrámový komplex, ktorý pozostáva z 30 chrámov rozložených na 7 terasových úrovniach. Leží na úpätí najväčšej baliskej sopky Gunung Agung vo výške asi 1 000 m n. m.

Znáмым pútnickým chrámom Balijčanov na juhozápadnom pobreží ostrova je chrám Tanah Lot – symbol Bali. Založený bol v 16. st. a prístupný pre pútnikov je iba za odlivu. Denne sem prichádzajú stovky veriacich a turistov. Je to najfotogenickejší morský chrám, kde je zaujímavé prísť podvečer a zažiť morský príliv, ktorý chrám oddelí morskou vodou od pevniny. Zástupy pútnikov tak každodenne smerujú k tomuto posvätnému pútnickému miestu a trávia tu celé hodiny. Podľa jednej z legiend hinduistický kňaz uvidel svetlo vychádzajúce z prameňa a začal miestnym obyvateľom kázať. Kňazi ho vyzvali,

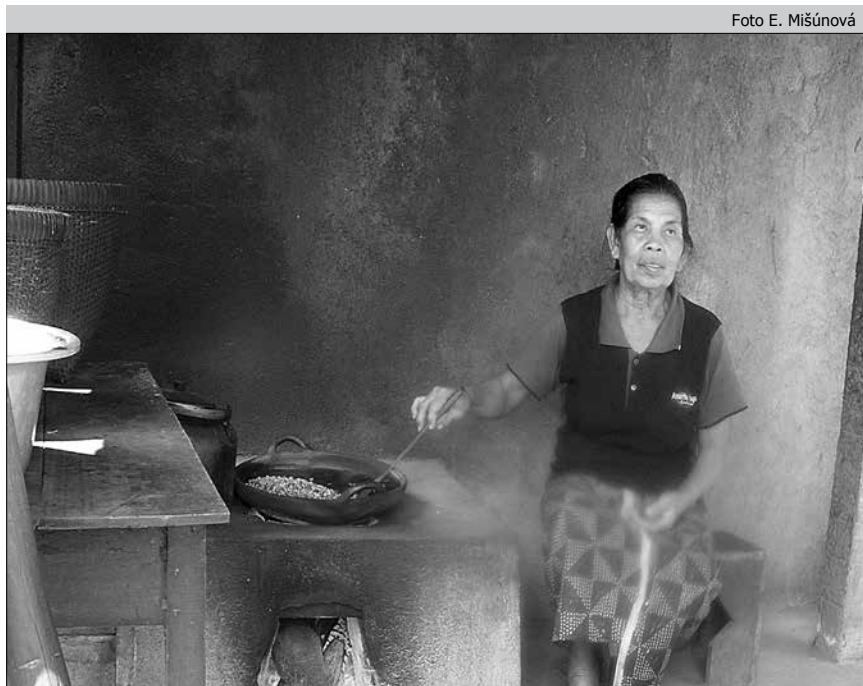

Foto E. Mišúnová

Praženie kávových zrn cibety

aby odišiel. On zhodil do mora skalú, ktorá sa zmenila na ostrov, na ktorom bol postavený jeden z najatraktívnejších a najnavštevovanejších chrámov na Bali. Chrám je prístupný iba veriacim. Všetky chrámy na pobreží boli stavané na oslavu Boha mora. Budované boli na okraji výbežkov, čím po zotmení predstavujú kolorit svetiel, zabiehajúcich často ďaleko do mora.

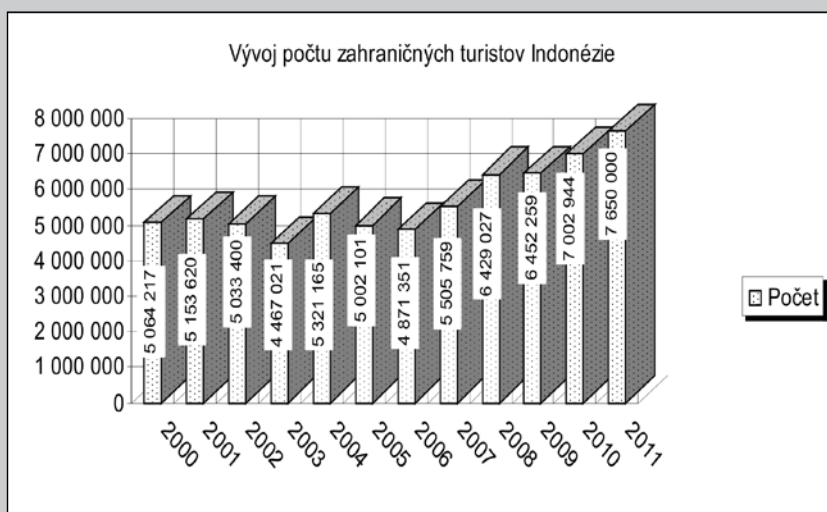
Najvýznamnejším kultúrnym a umeleckým centrom ostrova je mesto Ubud. Známe je ako ostrovné centrum umenia, tanca a špecifickej kuchyne. Nachádza sa tu areál najväčšieho chrámu mesta Pura Sara Swaty. Turisti pri jeho návšteve musia rešpektovať povinnú *sarongu*. Balijskí bohovia sú prejavom jedinej najvyššej božskej bytosti, nazývanej Sangjang Widi Wasa. V Ubude je známa tržnica, ktorá je pestrofarebná s množstvom suvenírov, tropického ovocia a textilných výrobkov. V blízkosti tržnice si možno pochutnať na miestnej dobrotke, ktorou je malé pečené prasiatko – *babi guling*.

Chrám Uluvatu – leží na južnom cípe ostrova obmývaného Indickým oceánom na vysokých skalných bralách. Na okolí chrámu sa zdržiavajú a pobehujú nebezpečné opice, ktoré sú zvedavé a drzé. Sú to makaky, na ktoré si turisti musia dať pozor, pretože ich bez problémov dokážu okradnúť. Opice sú všadeprítomné a často okradajú turistov o dioptrické aj slnečné okuliare, fotoapa-

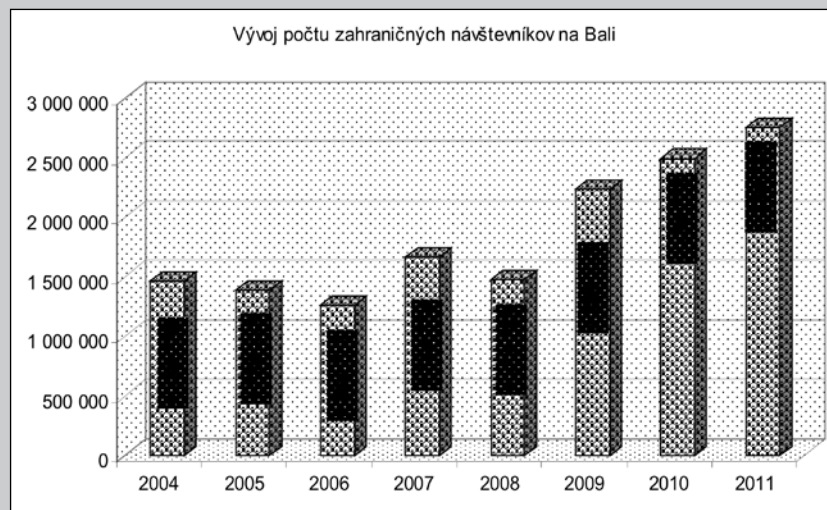
ráty a kamery, ktoré v niektorých prípadoch hádžu do mora a turisti sa s nimi viac nestretnú. Návšteva areálu chrámu Uluvatu je pre turistov nezabudnuteľným zážitkom. Turisti sem prichádzajú skôr podvečer, kedy môžu sledovať západ slnka priamo nad chrámom Uluvatu a potom za hlbokej tmy sa oddávať obdivovaniu opičieho tanca s tanečníkmi a s mužským zborom, ktorý je magickým tancom nazývaným *kecak* – ohňový, opičí tanec. Tanec je bez hudby a je rozprávaním príbehu z eposu Ramajána (kráľ Rama a jeho manželka Šinta). Priamo na romantickej pláži Jimbaran, si večer pri sviečkach môžu pochutnávať na romantickej večeri, pripravenej z čerstvých plodov mora, vylovených priamo z hlbín.

Súčasťou výletov do vnútrozemia ostrova je návšteva remeselníckych dielní, ktoré sa koncentrujú predovšetkým pozdĺž cesty z hlavného mesta Denpasaru do kultúrneho centra ostrova mesta Ubud. Remeselnícke výrobky sa stali dôležitou súčasťou exportu ostrova. Pri návšteve typických remeselníckych dielní možno za prítomnosti sprievodcu pozorovať šikovných majstrov priamo pri práci. Sú to kamenári, rezbári, šperkári, maliari, batikári látok a pod. Možnosť zakúpenia upomienkových predmetov je priamo na mieste.

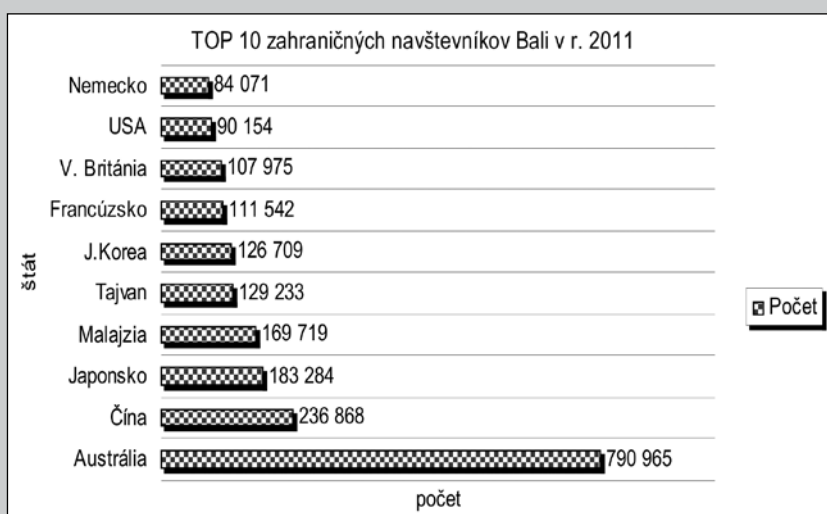
Jednou z najvyhľadávanejších je drevorezbárska dielňa s domácimi šikovnými majstrami s drevom, ktorá je umiestnená priamo v areáli galérie. Pri

Graf 1. Vývoj počtu zahraničných turistov Indonézie v tokoch 2000 až 2011. Zdroj: Central Statistics Board

Graf 2. Vývoj počtu zahraničných návštevníkov Bali v rokoch 2004 až 2011. Zdroj: Statistics Indonesia, MTCE, 2012

Graf 3: TOP 10 zahraničných návštevníkov Bali v roku 2011. Zdroj: Statistics Indonesia, MTCE, 2012

návšteve dielne má človek pocit, že každý Baličan je umelec. Z ebenového, mahagónového, krokodílieho (šedá kôra stromu ako koža krokodíla), či santalového voňavého dreva vedia drevorezbári vykúzliti krásne a nešedné umelecké diela. Za drevorezbárskou dielňou v ničom nezaostáva neďaleká dielňa na výrobu zlatých a strieborných šperkov, v ktorej pracujú skôr ženy. Svojim majstrovstvom dokážu vykúzliti zo zlata a striebra krásne jemné umelecké skvosty.

Indonézske umenie batiky má bohatú tradíciu. Typická dielňa na batikovanie sa nachádza v mestečku Tophati. Prehliadku dielne nevynechá žiadna skupina výletníkov, a tak ju denne navštívia stovky turistov. Atraktívnu prírodu, osobitú kultúru s množstvom zachovalých historických a sakrálnych pamiatok umocňuje nesmierna dobro srdečnosť a prívetivosť Baličanov, pre ktorých turisti nie sú nežiaduci ale naopak im prejavujú náklonnosť. Nenechajú sa turistami rušiť v každodennom živote na tradičnom balijskom vidieku v skromných príbytkoch, ani na typických ryžových poličkách. Svoje tradičné obydlia ukazujú bez problémov turistom.

K najstarším vidieckym sídlam ostrova Bali patrí dedina Tenganan, ktorá sa nachádza v blízkosti východného pobrežia. Žijú v nej potomkovia pôvodných obyvateľov ostrova z kmeňa Aga. Sú tu tradičné balijské obydlia, ktoré odolávajú vplyvom modernej civilizácie. Miestni obyvatelia žijú v skromných podmienkach tradičným vidieckym životom.

Cestovný ruch v Indonézii a na Bali

Cestovný ruch v Indonézii je dôležitou súčasťou indonézskej ekonomiky. V roku 2010 sa toto odvetvie podieľalo 4,8 % na hrubom domácom produkte tohto ostrovného štátu. Inštitucionálne odvetvie spadá pod Ministerstvo kultúry a cestovného ruchu, ktoré Indonézii propaguje ako typickú tropickú destináciu s bielymi piesočnatými plážami, s 50 národnými parkami, z ktorých niektoré sa dostali do Zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO (tri národné parky má ostrov Sumatra, po jednom v Papue, na Jáve a pod.). Prírodné zaujímavosti sú doplnené bohatým kultúrnym dedičstvom, ktoré je odrazom dynamickej histórie,

Rok	Počet zahr. návštevníkov		Priemerný príjem v USD		Priemerná dĺžka pobytu
	Príchod	% nárastu	Pobyt	Deň	Deň
2002	5 033 400	-2,33	893,26	91,29	9,79
2003	4 467 021	-11,25	903,74	93,27	9,69
2004	5 321 165	19,12	901,66	95,17	9,47
2005	5 002 101	-6,00	904,00	99,86	9,05
2006	4 871 351	-2,61	913,09	100,48	9,09
2007	5 505 759	13,02	970,98	107,70	9,02
2008	6 234 497	13,24	1 178,54	137,38	8,58
2009	6 323 730	1,43	995,93	129,57	7,69
2010	7 002 944	10,74	1 085,75	135,01	8,04
2011	7 649 731	9,24	1 118,26	142,69	7,84

Tabuľka 1. Vývoj ukazovateľov cestovného ruchu Indonézie. Zdroj: Statistics Indonesia, MTCE, 2012

etnickej rôznorodosti a zachovaných tradícií miestneho obyvateľstva.

V rokoch 2000 až 2007 príjazdy zahraničných turistov mali kolísavý charakter. Do Indonézie prišlo dovolenkovateľ do roku 2006 okolo 5 miliónov zahraničných turistov s priemernou dĺžkou pobytu viac ako 9 dní. Priemerná dĺžka pobytu sa od začiatku nášho storočia neustále skraca. Ak v roku 2000 zahraniční turisti v priemere v Indonézii strávili viac ako desať dní (12,26 dňa), v roku 2008 sa dĺžka skrátila na 8,5 dňa a v posledných rokoch sa viaže iba na dobu jedného týždňa.

Hoci na jednej strane sa dĺžka pobytu turistov skraca, počet dovolenkárov zo zahraničia má od roku 2008 stúpajúcu tendenciu. Z 5,0 mil. turistov v roku 2000 počet zahraničných turistov v roku 2008 vzrástol na 6,4 milióna, o dva roky na to prekročil 7 mil. a v roku 2011 zaznamenal enormný nárast nad 7,6 milióna.

Nárast nastal rovnako vo výdavkoch zahraničných turistov. V roku 2002 priemerný príjem z cestovného ruchu predstavoval 893 tis. USD, rok 2008 zaznamenal ich nárast až na 1,17 mil. USD. O rok neskôr celosvetová

kríza spôsobila nielen nízky nárast turistov (o 1,43 %) a skrátenie dĺžky pobytových dní, ale aj zníženie príjmov na 995 tis. USD.

Z desať najnavštevovanejších destinácií súostrovia, ktoré uvádza Štatistický úrad Indonézie je na prvom mieste ostrov Bali. Niežeby mal ostrov krajšie pláže alebo vzácnejšie architektonické skvosty ako iné ostrovy. Jedným z hlavných dôvodov je hinduizmus, ktorý cítiť na každom kroku. Ostrov Bali sa stal pre turistov jeden z najpriťažlivejších kútov sveta. V tropických horúčavách môžu turisti chodiť v krátkych nohavičkách, na plážach bez problémov pobežovať v plavkách a slobodne popíjať miešané drinky. Preto sem prúdi od roku 2009 každoročne viac ako 2 mil. turistov. V roku 2011 počet zahraničných turistov na Bali prekročil 2,75 mil., čo je dvakrát viac ako na začiatku tretieho tisícročia.

Cestovný ruch je veľmi dôležitým odvetvím pre Bali. Príjazdy návštevníkov zo zahraničia sú pre ekonomiku ostrova významným zdrojom devízových príjmov. Ich výška je ovplyvňovaná nielen počtom príjazdov, ale aj štruktúrou zahraničných návštevníkov. Víťanú sú predovšetkým solventní turisti z USA, Veľkej Británie, či z krajín Stredného východu. Významným zdrojom príjmov je aj predaj remeselných výrobkov, ktoré si turisti s obľubou nakupujú.

Štruktúra zahraničných návštevníkov

Najviac turistov na Bali prichádza z Austrálie, na ktorých pripadá takmer 800 mil. ročne. V posledných rokoch prejavili zvýšený záujem o Bali Číňania, ktorých ako sa ukázalo okrem trávenia dovolenky zaujímajú možnosti investovania na tomto ostrove. K početnej skupine zahraničných návštevníkov na ostrove Bali patria Japonci, Malajci, Taiwanci a Juhokorejčania. Aj mnoho návštevníkov z Európy vyhľadáva možnosti tráviť dovolenku na nádherných plážach, ktoré obklopujú a lemujú palmové háje trópov. Sú to hlavne Francúzi, Briti a Nemci. Pod 100 tis. návštevníkov v roku 2011 boli Američania.

Cestovný ruch je odvetvie, ktoré negatívne ovplyvňuje a do rozvoja ktorého negatívne zasahujú prírodné katastrofy. Tieto často postihujú kraji-

Pútnický chrám Tanah Lot

Foto E. Mišúňová

Kŕmenie opíc v Opičom lese

nu v podobe záplav, cunami, zosuvov pôdy. Nešťastné udalosti spôsobili miernu recesiu tohto odvetvia. Išlo o teroristické útoky na turistické letoviská Kuta a Jimbaran. Negatívne sa prejavilo ohrozenie vtáčou chrípkou

ale hlavne zemetrasenie sprevádzané vlnami cunami v roku 2004. Napriek týmto nešťastiam cestovný ruch zostáva pre Bali významným zdrojom príjmov.

Záver

Veľké množstvo turistov má ale i svoje tmavé stránky a pokiaľ Bali nezačne rýchlo jednať a nenájde riešenie na vzniknuté problémy, môže jeho povest' ako destinácia trvalo utrpieť. Jedným z problémov cestovného ruchu na Bali je rozvoj infraštruktúry, invázia tohto odvetvia do života miestnych tradícií a dopad cestovného ruchu na život obyvateľov ostrova.

Veľkým problémom na Bali je odpad a znečistenie na uliciach v južnom regióne na Bali, s ktorým sa ostrov nedokáže sám vysporiadať. Ostrov sa dostal do začarovaného kruhu - čím viac sa snaží podporiť cestovný ruch a rast zisku z tohto odvetvia, tým viac sa situácia zhoršuje a tým menej turistov sem kvôli znečisteniu prichádza.

Literatúra a pramene

BAAR, V.: *Národy na prahu 21. storočia: emancipácie alebo nacionalizmus?* Ostravská univerzita, Nakladateľství Tilia, Ostrava 2002, 415 str.

KOLEKTÍV AUTOROV: *Encyklopédia Beliana A- Belk*. Prvý zväzok, Encyklopedický ústav SAV, Bratislava 1999.

KUNSKÝ, J. a kol.: *Zeměpis světa. Asie bez asijské části SSSR*. Orbis, Praha 1965, 470 str.

<http://www.bali.com>

<http://www.baliguide.com>

<http://www.canoe.ca/Travel/Asia/SouthEast/2012/02/10/19364661.html?cid=rsstravelfeatures>

<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html>

<http://www.demografi.bps.go.id/vers/index.php>

<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html>

<http://www.asiapacific.unwto.org>

Geografické testy pre stredné školy 1 – 2012

Ladislav Tolmáči, Daniel Gurňák, František Križan, Pavel Sadloň

Od čísla 2 ročníka 2012 časopisu *Geografia* sa redakčná rada rozhodla uverejňovať v každom čísle *Geografie* námety na testy (aj s riešeniami). Zdrojom sú úlohy z geografických olympiád. Každá z úloh je aj ohodnotená stupňom náročnosti od najjednoduchších úloh (1) po najnáročnejšie úlohy (5).

Na každú otázku je práve jedna správna odpoveď. Za každú správne označenú odpoveď skúšaný získa 1 bod.

01. Podľa mierky mapy (pokiaľ je mierka veľká) možno určiť, aká je skutočná vzdialenosť rôznych objektov v krajine. Dva domy sú vzdialené v skutočnosti 30 km. Na mape je ich vzdialenosť 40 cm. Aká je mierka mapy?

a) 1 : 10 000

b) 1 : 25 000

c) 1 : 50 000

d) 1 : 75 000

Hodnotenie 5

02. Najprísnejšie strážená a z oboch strán vojensky kontrolovaná je hranica medzi Kórejskou ľudovodemokratickou republikou a Kórejskou republikou. Rovnobežka, ktorou vedie, ďalej prechádza aj cez:

a) Turecko

b) Srbsko

c) Maďarsko

d) Slovensko

Hodnotenie 5

03. Pre každé miesto na zemskom povrchu možno určiť aj jeho presnú vzdialenosť od stredu Zeme. Ktoré z uvedených miest je bližšie k stredu Zeme ako Bratislava?

a) Moskva v Rusku

b) Buenos Aires v Argentíne

c) Porto v Portugalsku

d) Auckland na Novom Zélande

Hodnotenie 5

04. Americká Samoa si koncom roka 2011 prestavila čas. Pridala sa ku štátom, v ktorých na Zemi začína kalendárny deň ako prvý. O koľko hodín tam začal nový rok 2012 skôr ako začal na Slovensku?

- a) o desať hodín. b) o jedenásť hodín. c) o dvanásť hodín. **d) o trinásť hodín.**

Hodnotenie 5

05. Počet obyvateľov na 1 km² sa označuje aj ako hustota obyvateľstva alebo ešte správnejšie hustota zaľudnenia. Akú hustotu zaľudnenia má štát s rozlohou 49 000 km² a s počtom obyvateľov 7 350 000?

- a) 75 obyvateľov/km² b) 95 obyvateľov/km² c) 115 obyvateľov/km² **d) 150 obyvateľov/km²**

Hodnotenie 2

06. Zem vykonáva viacero pohybov, medzi najzákladnejšie patria obeh Zeme okolo Slnka a rotácia Zeme okolo vlastnej osi. Zem sa okolo svojej osi otočí o 360° za 23 hodín a 56 minút, pričom jeden deň trvá 24 hodín. Koľkokrát sa za rok 2012 otočí Zem okolo svojej osi?

- a) 364-krát. b) 365-krát c) 366-krát **d) 367-krát**

Hodnotenie 5

07. Na Zemi rozlišujeme podľa pôvodu tri základné typy hornín: vyvreté, usadené a premenené. Medzi usadené horniny nepatrí:

- a) pieskovec **b) rula** c) dolomit d) vápenec

Hodnotenie 2

08. Podľa toho aká je vzájomná poloha Zeme a Slnka, v rôznych častiach našej planéty je tma alebo svetlo. Určte, keď v Londýne vychádza slnko, tak v New Yorku:

- a) slnko práve zapadlo b) slnko je najvyššie na oblohe. c) slnko práve vychádza. **d) slnko je pod horizontom**

Hodnotenie 5

09. Na Zemi existuje veľké množstvo vierovyznaní. Štyri najpočetnejšie sú kresťanstvo, islam, hinduizmus a budhizmus. Jedným z najrozšírenejších kresťanských vyznaní je rímskokatolícke. V ktorom z uvedených štátov je prevládajúcim náboženstvom?

- a) v Írsku** b) v Grécku c) vo Švédsku d) v Anglicku

Hodnotenie 4

10. Zem je geologicky stále aktívne vesmírne teleso. Jednotlivé oblasti vznikli v rôznych geologických obdobiach. V ktorej z uvedených oblastí sa nachádzajú najstaršie horniny?

- a) Hlbokomorské priekopové prepahliny Tichého oceána. b) Oceánske panvy Atlantického oceána.
c) Kanadský štít d) Tibetská náhorná plošina.

Hodnotenie 4

11. Atmosféra sa v rôznych výškach líši špecifickými vlastnosťami, medzi ktoré patria hustota a teplota vzduchu. Väčšina dopravných lietadiel používa na presun na veľké vzdialenosti prevažne vrstvu atmosféry vo výške:

- a) od 8,1 do 12 km** b) od 12,1 do 14 km c) od 14,1 do 16 km d) od 16,1 do 18 km

Hodnotenie 2

12. Veková pyramída je často využívaná pri charakteristike demografických javov v štátoch, regiónoch či sídlach. Čo sa z vekovej pyramídy nedá určiť?

- a) vekové zloženie b) vzdelanostné zloženie. c) počet obyvateľov podľa veku. d) pohlavné zloženie.

Hodnotenie 3

13. Väčšina slovenských jazier patrí medzi jazerá, ktoré vznikli pôsobením ľadovcov. Ktoré z uvedených vodných plôch k nim patrí?

- a) Počúvadlo. b) Morské oko. c) Popradské pleso. d) Zlaté piesky.

Hodnotenie 1

14. Sopky sa viažu na geologicky aktívne oblasti. Najviac činných sopiek z uvedených štátov je v:

- a) Taliansku. b) Česku. c) Nemecku. d) Švédsku.

Hodnotenie 1

15. Od určitej nadmorskej výšky sa sneh udržiava počas celého roka. Takéto oblasti sa nachádzajú nad snežnou čiarou. V ktorom z uvedených štátov sa nachádza snežná čiara v najnižšej nadmorskej výške?

- a) Keňa. b) USA. c) Arménsko. d) Nepál.

Hodnotenie 3

16. Populačná explózia je typická pre súčasnosť. Nárast obyvateľstva však nie je rovnomerný. V ktorom z uvedených štátov pribúda ročne najmenej obyvateľov?

- a) Slovensko. b) USA. c) Rusko. d) Francúzsko.

Hodnotenie 4

17. Veľkú hrozbu pre zdravie obyvateľov predstavuje malária – choroba, ktorú prenášajú komáre. Boj s ňou je veľmi zložitý a zapájajú sa do neho aj naši odborníci. Pomáhajú tak postihnutým regiónom, kde sa vyskytuje. Z uvedených oblastí je najväčšou hrozbou:

- a) v Škandinávií. b) v Strednej Ázii. c) v Austrálii. d) v Západnej Afrike.

Hodnotenie 1

18. Na Slovensku pribúda obyvateľstvo veľmi pomaly, v ktorom z uvedených štátov žije menej detí do 15 rokov ako v našej vlasti?

- a) Slovinsko. b) Sýria. c) Burundi. d) Mjanmarsko.

Hodnotenie 3

19. V ktorých 4 štátoch žije vyše polovice obyvateľstva EÚ?

- a) Spojené kráľovstvo, Španielsko, Taliansko, Švédsko b) Francúzsko, Španielsko, Poľsko, Taliansko
c) Nemecko, Španielsko, Taliansko, Poľsko d) Nemecko, Spojené kráľovstvo, Taliansko, Francúzsko

Hodnotenie 3

20. Slovensko je prevažne hornatá krajina. Do vyššej nadmorskej výšky ako 1 500 m siaha pohorie:

- a) Vihorlat b) Štiavnické vrchy c) Chočské vrchy d) Levočské vrchy

Hodnotenie 1

21. Ktoré z uvedených miest bolo dňa 10. 2. 2012 o 12.00 nášho času najďalej od Slnka?

- a) Kyjev b) Žilina c) Sydney d) Washington

Hodnotenie 5

22. Keď porovnáme súhrnnú plochu jazier, tak z uvedených susedných štátov ju má od Slovenska menšiu:

- a) Maďarsko b) Poľsko c) Rakúsko d) Česko

Hodnotenie 3

23. Spádová krivka zobrazuje:

- a) úbytok hornín. b) sklon ciest v štáte c) spád rieky d) efektívnosť odpadového hospodárstva.

Hodnotenie 2

24. V ktorom z uvedených štátov žije najviac tiav?

- a) Austrália. b) Brazília. c) Madagaskar. d) Malajzia.

Hodnotenie 3

25. V Afrike je v súčasnosti najviac samostatných štátov zo všetkých svetadielov. V roku 2011 vznikol najmladší z nich, nachádza sa na:

- a) severovýchode Afriky b) západe Afriky c) juhu Afriky d) severozápade Afriky

Hodnotenie 1

26. Slovensko je štát s najvyšším počtom automobilov vyrobeným na jedného obyvateľa. V ktorom z našich krajov nie je lokalizovaná veľká automobilka?

- a) Bratislavskom b) Košickom c) Žilinskom d) Trnavskom

Hodnotenie 1

27. Pri ceste naprieč Spojenými štátmi americkými z východu na západ sa nachádzajú postupne:

- a) Apalačské vrchy, Veľké prérie, Skalnaté vrchy, Kaskádové vrchy
b) Apalačské vrchy, Veľké prérie, Kaskádové vrchy, Skalnaté vrchy
c) Apalačské vrchy, Skalnaté vrchy, Veľké prérie, Kaskádové vrchy
d) Atlantická nížina, Veľké prérie, Kaskádové vrchy, Skalnaté vrchy

Hodnotenie 3

28. Európska únia prekonáva v súčasnosti ťažšie ekonomické obdobie, ktoré ovplyvňuje aj euro. V ktorom z uvedených štátov sa nepoužíva euro ako národná mena?

- a) Grécko. b) Fínsko. c) Švédsko. d) Španielsko.

Hodnotenie 2

30. V kartografii sa na vyjadrenie mapových znakov používajú rôzne geometrické tvary, ktorými sa odlišujú prvky v skutočnej krajine. Aký znak sa nepoužíva na označenie sídel?

- a) päťuholník. b) kružnica. c) štvorec. d) úsečka.

Hodnotenie 3

Použitá literatúra

ČIŽMÁROVÁ, K.: Didaktika geografie I. Fakulta prírodných vied, Banská Bystrica 2000, 166 str.

DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H.: *Geografia v otázkach a úlohách*. Zbierka úloh a otázok geografickej olympiády. ENIGMA, Nitra 2001. 365 str.

KAROLČÍK, Š.: *Základy tvorby a využitia didaktických testov a interaktívnych cvičení vo vyučovaní geografie*. Univerzita Komenského. Bratislava 2012. str.

KANCÍR, J. a kol.: *Geografia. 1 000 úloh a riešení pre záujemcov o vysokoškolské štúdium*. FHaPV, Katedra geografie a geoekológie, Prešov 1998, 176 str.

KRAMÁREKOVÁ, H., DUBCOVÁ, A., AHLERSOVÁ, A.: *Geografia. Zbierka úloh a otázok geografickej olympiády o miestnej krajine a úlohách. Okres Nitra. 2. dopl. vyd.* ENIGMA, Nitra 2001, 74 str.

LIKAVSKÝ, P., ZAŤKOVÁ, M. a kol.: *Geografia v otázkach a úlohách. Zbierka vybraných otázok a úloh geografickej olympiády pre stredné školy*. ENIGMA, Nitra 2000. 277 str.

WAHLA, A.: *Terminologický a výkladový slovník didaktiky geografie*. PFUK, Ostrava 1983.

Čiernohronskej železničke pribudli kilometre

Magdalena Zaťková

O Čiernohronskej železnici sme sa už zmienili v našom časopise trikrát. Prvý článok vyšiel v roku 2004 a venoval sa mikroregiónu Čierny Hron, o železnici sa písalo aj v článku z toho istého roku o otvorení prvého lesníckeho skanzenu na Slovensku vo Vydrovskej doline. Tretí článok z roku 2009 vyšiel pri príležitosti 100. výročia vzniku pôvodnej úzkorozchodnej trate a otvorenia náučného chodníka históriou a tradíciami Čierneho Balogu. V tomto príspevku po stručnom prehľade histórie a obnovy ČŽŽ prinášame informácie o úspešnej realizácii prvého z plánovaných projektov – otvorenie obnoveného úseku trate Čierny Balog – Dobroč.

História a súčasnosť

Už vyše 100 rokov patrí Čiernohronská železnica ku koloritu doliny Čierneho Hrona a obce Čierny Balog. Jej história sa začala v apríli 1908 výstavbou prvého úseku trate s úzkym rozchodom 760 mm z Hronca na Čierny Balog v dĺžke 10,3 km, otvoreného už 8. januára 1909. V tom istom roku postavili odbočku na pílu v Jánošovke (asi 1,5 km) a súčasne sa začala stavať dôležitá 2,7 km trať z Hronca na pílu v Štiavničke. V roku 1912 predĺžili trať z Balogu o 3,4 km na Dobroč. Výstavba ďalších úsekov pokračovala aj cez prvú svetovú vojnu do dolín vo Vydrove, Dobroči a zo Seleckej pri Hronci do Osrblia a na Trivody (11,4 km). V povojnových rokoch sa predlžovali trate o nové úseky a od-

bočky, v roku 1928 dokončili dôležitú a najdlhšiu trať zo Sv. Jána cez Kamenistú dolinu do Sihly (26 km). Po stagnácii v ťažbe a vývoze dreva počas hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch sa dopyt po dreve opäť zvýšil počas 2. svetovej vojny, čo viedlo k dokončeniu rozostavaných úsekov tratí. V roku 1946 bola dĺžka tratí takmer 126 km, v nasledujúcich rokoch po predĺžení niektorých odbočiek dosiahla vyše 132 km. Medzi železnicami na Slovensku vynikala najväčšou dĺžkou a rozvetvenosťou. Do útlmu prechádzala ČŽŽ od sedemdesiatych rokov v dôsledku zmien spôsobov ťažby a približovania dreva výkonnými mechanizmami a prudkého nástupu nákladných áut na prevoz. Postupne sa rušili trate do dolín, roku 1973 bola ich dĺžka ešte 90,6 km, pri definitívnom

ukončení prevádzky 30. decembra 1982 zostalo iba 36 km – v tej dobe už poslednej lesnej železnice na Slovensku. Neúnavne slúžila 73 rokov pri odvoze vyťaženého dreva z balockých lesov na pílu v Jánošovke a Štiavničke, reziva na export s prekládkou na vozne ČSD v Hronci a v rokoch 1927-1962 aj pravidelnej osobnej doprave na úseku Čierny Balog – Hronec – Štiavnička.

Tradícia dobrovoľných mládežníckych brigád pri obnove ČŽŽ sa začala už v lete 1983. Vďaka nim sa podarilo po desiatich rokoch od 1. mája 1992 uviesť do prevádzky prvý krátky úsek trate z Čierneho Balogu do doliny Vydrovo. O rok neskôr začala doprava aj na celom hlavnom úseku trate z Balogu do Hronca a od 1. mája 2003 na trati Hronec – Chvatimech, čím dĺžka obnovených tratí dosiahla 16 km. Za 20 rokov sa stala železnička hlavným magnetom turistického ruchu, cieľom tisícov návštevníkov z rôznych oblastí Slovenska

Foto M. Zaťková

Pekný pohľad z vlaku na osady Jánošovka a Fajtov

i zahraničia. Najväčší počet prichádza na otvorenie letnej sezóny 1. mája a na Deň stromu v júli. Návštevnosť výrazne vzrástla najmä od otvorenia Lesníckeho skanzenu vo Vydrowskej doline roku 2003, ktorého širšou súčasťou je aj Symbolický lesnícky cintorín, nachádzajúci sa asi o pol kilometra vyššie v lese pri ceste. Slávnostne bol otvorený 28. októbra 2004 a každoročne sa tu koná koncom októbra pred sviatkom zosnulých pietny akt. Na drevenej palisáde je už 294 tabuliek s menami ľudí, ktorí prišli

o život pri značne rizikovej práci v lesoch (od roku 1976 bolo v lesníctve na Slovensku zaznamenaných viac ako 320 smrteľných pracovných úrazov). V roku 2009 pri príležitosti osláv 100. výročia vzniku ČHŽ bol otvorený Náučný chodník históriou a tradíciami Čierneho Balogu, ktorý vedie zo stredu obce mimo hlavnej cesty ku skanzenu. Každý rok pribúdajú v areáli vo Vydrowskej doline nové exponáty a zaujímavosti. Na slávnostných podujatiach sa okrem početných návštevníkov zúčastňujú poprední

pracovníci lesov, Ministerstva pôdohospodárstva a najvyšších štátnych orgánov (často aj prezident a premiér SR). Čiernohronska železnica sa dostala v roku 2010 na základe verejného hlasovania obyvateľov medzi „Sedem divov Banskobystrického kraja“.

Otvorenie obnovenej trate Čierny Balog – Dobroč

K rozšíreniu doterajších turistických atrakcií v regióne významne prispieva aj obnovenie ďalšieho štvorkilometrového úseku trate Čierny Balog – Dobroč, ktorá je najvzdialenejšou osadou (tzv. „spojených štátov balockých“). Čiernohronska železnica získala pre prípravný projekt rekonštrukcie tohto úseku finančné prostriedky z Európskeho fondu regionálneho rozvoja EÚ – Programu cezhraničnej spolupráce Maďarská republika – Slovenská republika 2007-2013. Realizácia medzinárodného projektu „Spolupráca lesných železníc Čierneho Balogu a Nadybörzsöny, koordinovaný rozvoj cestovného ruchu a vytvorenie spoločných maďarsko-slovenských turistických atrakcií“ sa začala 1. októbra 2010. Samotná výstavba sa uskutočnila dosť rekordne v dvoch etapách – do novembra 2011 bola hotová viac než polovica trate po osadu Pusté (Pustô) a na jar 2012 dokončili celý úsek po Dobroč.

Foto M. Zaťková

Symbolický lesnícky cintorín v skanzene vo Vydrove

Príhovor riaditeľa Ing. Aleša Bíleka na otvorení nového úseku trate ČHŽ

Trať vedie po pôvodnej trase, avšak rekonštrukcia bola nevyhnutná úplne od základu – uloženie štrkového podložja, vystavanie mostíkov a priepustov pre potoky popod trať, polozenie nových podvalov a koľajníc. Okrem výstavby trate získali v rámci projektu financie aj na novú parnú a motorovú lokomotívu i moderný informačný osobný vozň.

Otvorenie nového úseku pripadlo na 20. výročie obnovenia prvého úseku ČHŽ do Vydrova (1992 – 2012) a zároveň na 100. výročie výstavby pôvodnej trate

z Balogu na Dobroč (1912-2012). Oslávam predchádzala unikátna jazda vaku s najväčšou parnou lokomotívou na Slovensku „Albatros“ po trase Bratislava – Prievidza – Horná Štubňa – Diviaky – Banská Bystrica – Hronec, ktorým sa návštevníci z rôznych oblastí mohli dostať do centra osláv i naspäť. Mimoriadne vlaky vypravili aj na trasách Zvolen – Hronec a Hronec – Pohronská Polhora – Zbojská – Tisovec a späť. Slávnostné otvorenie obnovenej trate na Dobroč sa uskutočnilo na poludnie 30. apríla 2012

Prestrihnutie pásky

v areáli železničnej stanice v Čiernom Balogu, kde po príhovoroch riaditeľa ČHŽ a pozvaných hostí nasledovalo prestrihnutie pásky dokumentované početnými fotografiami a prvá jazda vaku s viacerými vozňami plnými návštevníkov. Cez prestávku na ihrisku v Jánošovke vystúpili hudobné a tanečné skupiny a po krátkej pauze na konečnej stanici v Dobroči program pokračoval pri spiatocnej ceste opäť na ihrisku „kavalkádou vozidiel“ – predvedením všetkých druhov vozňov, vrátane amatérsky zostrojených. Program ukončilo exhibičné futbalové stretnutie dobrovoľníkov ČHŽ a dorastencov TJ Tatran Čierny Balog.

Výhľady na okolie obnovenej trate

Počas jazdy na Dobroč sa striedajú pekné pohľady na krajinu s menej pôsobivými. Hneď prvý úsek trate zo stanice v Č. Balogu prechádza cez

Páska čaká na prestrihnutie.

rozsiahly areál bývalej píly Smrečina Jánošovka, ktorá bola po stopäťdesiatročnej činnosti od roku 2004 uzavretá (prácu strátilo vyše 100 zamestnancov). Rozsiahla prázdna, čiastočne zdevastovaná plocha s ruinami budov môže pôsobiť, najmä na návštevníkov prichádzajúcich prvýkrát až deprimujúco. Je však vizitkou súčasného stavu drevárskeho priemyslu na Slovensku, rovnako ako viaceré bývalé píly a drevokombináty na Pohroní (Polomka, Červená Skala, Brezno-Halny, Štiavnička a ď.), či inde. Nevedno, aký osud stihol strojové zariadenia píly (parný stroj, gátre), ktoré sa mali stať technickou pamiatkou. Objavujú sa rôzne úvahy aj o využití resp. rekultivácii veľkého pozemku, zatiaľ slúži iba jeho dolná časť ako parkovisko počas osláv vo Vydrove.

Foto M. Zaťková

Odchod vlaku zo stanice Dobroč na Čierny Balog

Príjemné panoramatické pohľady poskytuje ďalší úsek trate prechádzajúci popri osade Jánošovka. Z ulicovky so starými domami sa rozrástla od šesťdesiatych rokov výstavbou celej štvrte nových rodinných domov na niekdajších vyššie položených lúkach. Stavebne zrástla so susednou osadou Fajtov. Ozajstná, azda aj svetová rarita čaká návštevníkov na nasledujúcom úseku, kde trať prechádza cez areál futbalového ihriska - medzi hracou plochou a tribúnou pre divákov. Táto bola postavená vo svahu nad ihriskom, keď už železnica bola zlikvidovaná. Trať obnovili na pôvodnej trase - na iné umiestnenie

ani nebol priestor. Po prejazde cez hlavnú cestu prechádza vlak okolo rómskej osady s typickými malými obydliami, medzi ktorými sa vyníma tesne pri trati nový veľký dom, čiastočne zakrývajúci výhľad na zvyšok osady. Údajne obecný úrad plánuje postaviť obďaleč nej pre osadníkov nové bytové domy poniže dediny Komov. Po úpätí Pustého vrchu (661 m n. m.) s pohľadom na Čierny Hron, záhrady a domy osád Pusté a Dobroč, v pozadí smerom na juh a juhovýchod na príľahlú časť Balockých vrchov s Klenovským Veprom, vchádza vlak do konečnej stanice v Dobroči - opäť vedľa futbalového ihriska!

Železničkou bližšie k Dobročskému pralesu a Klenovskému Vepru

Predĺžením trate na Dobroč dosiahla obnovená ČHŽ celkovú dĺžku 20 km, čo je približne iba 15 percent z dĺžky pôvodných tratí. Viedli nielen do vydrovských, ale aj všetkých troch dobročských dolín - Brôtovo, Páleníčné a Šaling. V doline Brôtovo sa dalo vyviezť železnicou priamo pod Dobročský prales, v Páleníčnom viedla odbočka až do dolinky nazývanej „Pod Veprom“, v Šalingu do Starej doliny severne od Klenovského Vepra (názov „vepor“ - v staroslovienečine zn. „kanec, brav“, podobne česky „vepř“). Dobročský prales, jedno z najstarších chránených území na Slovensku - od roku 1913, je vzdialený 6 km južne od osady Dobroč dolinou Brôtovo. V súčasnosti má rozlohu 103,85 ha, ochranné pásmo 100,44 ha. Na základe zákona NR SR sa Dobročský prales stal od roku 1995 národnou prírodnou rezerváciou (NPR) s najvyšším stupňom ochrany. Jej cieľom je zachovanie zvyšku pôvodných, typických karpatských zmiešaných lesov, samovoľného vývoja pralesa v rôznych štádiách a umožnenie sledovania jeho vývojových a životných cyklov pre vedecké účely. Súčasťou prírodných procesov a života pralesa sú aj občasné silné víchrice a kalamity. V minulom storočí najsilnejšie boli v rokoch 1931, 1964 (tejto podľahla aj známa najväčšia jedľa v Európe) a 2002. Pre verejnosť je rezervácia uzavretá, vstup je možný len pre odborné exkurzie so sprievodcom, ktorého zabezpečujú ŠOP SR, Lesy SR, alebo vedecko-výskumné inštitúcie. Pre žiakov, študentov a ostatných záujemcov je vyhradená trasa do ochranného pásma s pohľadom do interiéru pralesa so sprievodcom z Občianskeho združenia VYDRA v Čiernom Balogu. Európsky význam Dobročského pralesa potvrdilo v roku 1998 aj udelenie (prepožičanie) Európskeho diplomu Rady Európy. Stav rezervácie sa hodnotí každoročne a každých päť rokov sa vykonáva komplexné hodnotenie dodržovania podmienok za účasti expertov Rady Európy.

Klenovský Vepor (1 338 m n. m.) je dominantou podcelku Balocké vrchy a po Fabovej holi (1 439 m n.m.) druhý najvyšší v hlavnom hrebeni Veporských vrchov. Charakteristický andezitový vrchol je eróznym zvyškom pôvodného súvislého vulkanického pokrovu, miestami s rozoklaným bralnatým reliéfom. Na jeho severných a severozápadných svahoch je NPR s výmerou 154 ha, vyhláse-

Foto M. Zaťková

Prvý vlak na konečnej stanici v Dobroči 30. apríla 2012

ná r. 1954. Na Klenovský Vepor smerujú turisti z klenovskej aj balockej strany, masový organizovaný turistický pochod sa koná každoročne pri výročí SNP (na budúci rok to bude už jubilejný 40. ročník). Trasa pre zdatných turistov (najmenej 25 km dlhá) vedie po Rudnej magistrále zo sedla Tlstý javor (1 019 m n. m.) na ceste do Hriňovej, cez Sedmák - Tri chotáre - Machnáčov grúň na vrchol, so zostupom do doliny Šaling a osady Dobroč.

Ďalšie využitie a rozvoj ČHŽ – inšpirácie zo zahraničia

Rekonštrukciou nového úseku sa spojili železničkou dve okrajové čiernobalocké osady Nový Krám a Dobroč, vzdialené od seba 7 km. Nadväzujúci projekt „Vlakom dedinou bezpečne a čisto“ zahŕňa ambicióznou úlohu - obnoviť na tejto trati celoročnú pravidelnú verejnú osobnú dopravu. Výrazným impulzom pre tento projekt sa stalo zatvorenie málotriednych škôl v osadách

Krám a Dobroč pre nízky počet žiakov od septembra 2009. Zo všetkých osád dochádzajú do centrálnej ZŠ v Jánošovke, žiaci špeciálnej školy do Čierneho Balogu. Žiadne školské autobusy nepremávajú, žiaci využívajú bežné autobusové spoje. Pre chodcov neexistujú chodníky popri hlavnej, veľmi frekventovanej ceste, nie sú vyznačené prechody cez cestu, ani znížená rýchlosť, či iné opatrenia na zvýšenie bezpečnosti. Zatiaľ cez prvú, tohtoročnú letnú sezónu chodil vlak na Dobroč denne tam aj späť v hodinových intervaloch v čase od 11. do 16. hod. (na objednávku aj mimo sezóny, dokonca pre min. 2 cestujúcich). Okrem dopravy turistov a žiakov by pravidelné spoje slúžili podľa potreby aj ostatným občanom osád, doplnili by autobusové spoje za rovnaké cestovné. Trasa železnice môže byť v budúcnosti doplnená o súbežný asfaltový cyklochodník, čím vznikne komplexná dopravná os celou obcou. ČHŽ už v súčasnosti využíva okrem „nostalgieckých“ parných, aj moderné motorové lokomotívy a vozne, perspektívne by však bola potrebná ďalšia modernizácia technického vybavenia.

Existujú úspešné príklady v zahraničí, kde sa využívajú úzkorozchodné železnice pre celoročnú verejnú dopravu. Pravým rajom úzkorozchodných železníc je nemecká spolková krajina Sasko. Vyskytujú sa tu v nevídanom počte a patria k dopravným zaujímavostiam krajiny. Slúžia nielen pre účely turizmu, ale tiež ako verejná osobná doprava v danom regióne,

Foto M. Zaťková

Časť pily v Jánošovke posledný rok (2003) pred likvidáciou, v pozadí Klenovský Vepor

Foto M. Zaťková

Pohľad z vlaku na časť areálu bývalej pily s ruinami budov

Foto M. Zaťková

Miestami neupravené okolie novej trate na Dobroč

ČHZ na trati pri Hronci

časove prispôsobená aj doprave žiakov do škôl. Napríklad sieť tratí *Döllnitzbahn* vychádza z Oschatzu, ležiaceho na hlavnej trati Lipsko - Riesa - Drážďany a smeruje cez Mügeln do Kemmlitzu. V susednom Rakúsku, v Tirolsku chodia úzkorozchodné vlaky *Zillertalbahn* celodenne v 30-minutových intervaloch rýchlosťou až 80 km za hodinu, čo umožňujú moderné lokomotívy a vlakové súpravy. Smerujú z Jenbachu - železničnej stanice pre vnútroštátnu aj medzinárodnú dopravu, do Mayrhofenu vzdialeného 32 km. Podobne v regióne Salzburgu premáva celoročne, už 114 rokov existujúca tzv. *Pinzgauer Lokalbahn* na známej trati Zell am See - Krimml Wasserfälle, rýchlosťou 70 km za hodinu. V roku 2002 bola časť tejto 53 km dlhej trate zničená povodňou, v dôsledku čoho zaznamenali veľký pokles príjmov

z turizmu i celkovú stagnáciu regiónu. Preto obce ležiace pri trati uzavreli vzájomnú zmluvu, že nikdy nebudú požadovať stavbu novej súběžnej cesty, ale budú všestranne podporovať obnovu a udržiavanie „svojej železnice“. Uvedené príklady úzkorozchodných železníc však môžu byť inšpiráciou aj svojim upraveným okolím, umožňujúcim pekné výhľady na krajinu.

Záver

Národná kultúrna pamiatka Čiernohronská železnica - vyhľadávaná turistická atrakcia, ročne priláka okolo 40-tisíc návštevníkov. Obnova trate na Dobroč poskytuje možnosti rozvoja turizmu aj v tejto lokalite - výstavbu ubytovacích zariadení a ďalších služieb. Najbližším zámerom je predĺženie trate vo Vydrowskej

doline k navrhovanej Európskej lesníckej škole (2014). Nevyhnutné je tiež rozšíriť a skvalitniť stravovacie služby vo všetkých staniach, dobudovať technické zázemie pre údržbu vozidlového parku, príp. výstavba depa pre zimné uloženie vozidiel. Pri realizácii pravidelnej verejnej dopravy je potrebná aj celoročná údržba tratí a úprava ich okolia, výstavba nástupísk pre cestujúcich a pod.. Doteraz však nie je vyriešené systémové financovanie ČHZ, ktorá je stále finančne i prevádzkovo odkázaná iba na pomoc sponzorov, zanietených dobrovoľníkov a podporovateľov.

Pinzgauer Lokalbahn

Literatúra a pramene

BÍLEK, A.: Obnova trate ČHZ na Dobroč „Vlakom dedinou bezpečne a čisto“. Mesečník *Baločan*, 2010, str. 2.

SLÁVIK, D. a kolektív: *Dobročský prales. Národná prírodná rezervácia*. Vyd. Ústav pre výchovu a vzdelávanie pracovníkov lesného a vodného hospodárstva SR, Zvolen 2002, 92 str.

VEPORSKÉ VRCHY. Turistická mapa 1:50 000 + textová časť. Vojský kartografický ústav, a.s., Harmanec 2003, 3. vydanie.

ZAŤKOVÁ, M.: Prvý lesnícky skanzen na Slovensku. *Geografia*, 12, 1m 2004, str. 42 -43.

ZAŤKOVÁ, M.: Čierny Balog - centrum mikroregiónu Čierny Hron. *Geografia*, 12, 3, 2004, str. 105 - 117.

ZAŤKOVÁ, M.: 100 rokov Čiernohronskej lesnej železnice. Čas. *Geografia*, 17, 4, 2009, str. 152 -157.

<http://www.chz.sk/>

<http://www.pinzgauerlokalbahn.at/>

<http://www.zillertalbahn.at/>

<http://www.vlaky.net/>

Parný rušeň ako exponát Lesníckeho skanzenu vo Vydrove

Foto J. Lacika

Dolný Zemplín

Dolný Zemplín je typickým nížinným regiónom, väčšou časťou leží vo Východoslovenskej nížine, nad ktorú sa dvíha zalesnený sopečný Vihorlat. Veľký vejár karpatských riek sa zbieha na močaristej rovine a spája do jediného toku s názvom Bodrog. V mieste, kde táto rieka opúšťa Slovensko je najnižší bod celej republiky. Leží v nadmorskej výške 94 metrov. Po stáročia ľudia zo zemplínskych rovín bojovali s veľkou vodou, ktorú sem rieky z Karpát prinášali. Časť mokradí vysušili na polia, časť zaplavila Zemplínska Šírava, ale zachovali sa tu aj pôvodne luhy a močiare so vzácnou faunou a flórou. Zo širšej roviny sa dvíha zopár izolovaných vrškov, pozostatkov dávnych vulkánov. Na jednom z nich sa rozkladajú ruiny hradu Veľký Kamenec, ďalší podvečer vrhá tieň na mestečko Kráľovský Chlmec. Výraznejšou vyvýšeninou sú Zemplínske vrchy. Na Dolný Zemplín sa oplatí vydať za starobylými kostolíkmi, honosnými kaštieľmi, pozoruhodným turistickým cieľom je kláštor v Lelesi. Na juhovýchod Slovenska návštevníkov láka osobitý temperamentný folklór, pozdišovská keramika aj znamenitý Tokaj, víno kráľov a kráľ medzi vínami.

Zemplínom je historické územie v najvýchodnejšej časti Slovenska. Protipólom horského Horného Zemplína na severe je južne ležiaci nížinný Dolný Zemplín. Región zaberá krajný juho-východ republiky, na východe hraničí s Ukrajinou a na juhu s Maďarskom. Severnú hranicu tvorí bariéra Vihorlatských vrchov, podobné prirodzené ohraničenie nachádzame aj na západe v podobe Slanských vrchov. Vnútroštátne hranice Dolného Zemplína sme vyhraničili tak, že sme ich viedli po okresných hraniciach okresov Michalovce, Sobrance a Trebišov. Preto sú niektoré úseky viac-menej umelé, nerešpektujúce prírodné rozhrania. Platí to o severovýchode, kde sa sobrancecký okres „prelieva“ za Vihorlatské vrchy, na juhozápade sa to deje naopak, keď na zemplínsku stranu Slanských vrchov čiastočne zasahuje okres Košice-okolie, ktorý bude predstavený v nasledujúcom čísle časopisu.

Základným prírodným znakom Dolného Zemplína je výrazná prevaha nížinnej krajiny, do regiónu patrí takmer celá Východoslovenská nížina, okrem malého výbežku pozdĺž Tople a Ondavy pri Vranove nad Topľou, ktorý patrí do Horného Zemplína. V rámci Východoslovenskej nížiny markantne prevažuje rovinná časť viažuca sa na sústavu tektonicky poklesávajúcich depresí zaplňajúcich sa riečnymi sedimentmi. Ak by človek do tohto prostredia nevstúpil a nesnažil sa

ho vodohospodársky regulovať, boli by tu rozľahlé močiare a plytké jazerá. Časť z týchto mokradí je dnes pod hladinou vodnej nádrže Zemplínska Šírava, ďalšie upravili do sústavy rybníkov pri Sennom. Nádherná lužná krajina formovaná periodickými záplavami sa rozkladá okolo veľkých východoslovenských riek, luh okolo rieky Latorica je chránenou krajinnou oblasťou. Z Východoslovenskej roviny vyčnievajú drobné pahorky z piesku, ktoré tu nazývajú moľvy. Výraznejšími krajinnými dominantami sú kopce budované zo zvyškov neogénnych vulkánov, nad Veľkým Kamencom sa do výšky vyše 150 m nad okolitú rovinu dvíha Tarbucka (277 m n. m.), západne od Kráľovského Chlmca sa čnie Veľký kopec (264 m), ďalšie dve vyvýšeniny sú pri Hrani a Brehove. Blízko miesta, kde rieka Bodrog opúšťa Slovensko, pri Klíne nad Bodrogom leží najnižší bod celého Slovenska (94,3 m n. m.). Rozprestiera sa tu jediné územie na Slovensku, ktoré leží pod úrovňou 100 m nad morom. Nížinné pahorkatiny sa rozkladajú na okrajoch nížiny, iba Pozdišovský chrbát sa vklíňuje hlbšie dovnútra Východoslovenskej roviny. Izolovanou eleváciou sú Zemplínske vrchy so zložitou geologickou stavbou, na ktorej sa podieľajú horniny kryštalinika aj neovulkanity. Najvyšší vrch Rozhľadňa má výšku 470 m n. m. Najvyšší bod regiónu leží vo Vihorlatských vrchoch na severovýchode, je ním vrchol Popriechneho vrchu v rovnomennom po-

hraničnom sopečnom masíve. V podcelku Vihorlat sú ďalšie vrcholy prevyšujúce nadmorskú výšku 1 000 metrov, turisticky pritažlivý je najmä Sninský kameň (1 006 m), o trochu vyšší je Nebažec (1 023 m n. m.). Pohorie Slanské vrchy na západe regiónu je zoskupením zalesnených masívov so sopečnou minulosťou. Keďže tu ohraničenie regiónu sleduje okresné hranice, najvyššie vrchy horstva ležia v susednom regióne. Najvyšší v rámci Dolného Zemplína je Mošník (911 m n. m.). Hlboko založené sedlá v hlavnom hrebeni majú oddávna veľký dopravný význam, vedú nimi cesty a železnice do susedného Abova.

Z hydrologického hľadiska sa Dolný Zemplín vyznačuje tým, že sa na jeho území koncentruje riečna sieť. Usporiadanie veľkých východoslovenských riek do veľkého vejára vytvára reálne riziko povodní. Vodu z územia odvádza rieka Bodrog, ktorá sa tak nazýva až po sútoku Ondavy a Latorice. Významnými tokmi sú aj Laborec a Uh. Rieka Tisa sa regiónu takpovediac iba dotýka, na krajnom juhovýchode republiky, blízko trojhraničného bodu Slovenska, Ukrajiny a Maďarska sa vinie prírodné koryto s meandrami v dĺžke 5 kilometrov. V lužnej krajine okolo Latorice a ďalších riek je množstvo prírodných jazier, ktoré vznikli odrezaním mŕtvych ramien. Zemplínska Šírava a jazerá pri Sennom sú umelé vodné plochy.

Prírodné riečisko Tisy pri Veľkých Trakanoch

Z historického hľadiska je takmer celý región súčasťou Zemplína. Treba však podotknúť, že rozlohou menšie územie siahajúce na západe po riekou Laborca, na juhu po Latoricu a na severe po úpätie Vihorlatu bolo kedysi súčasťou Užskej stolice, ktorá väčšou časťou leží na Ukrajine.

V regióne Dolného Zemplína s rozlohou 2 630 km² žije 216 961 obyvateľov (31. decembra 2011), hustotu zaľudnenia 82 obyv./km² je pod celoslovenským priemerom. Najredšie osídlený je okres Sobrance (42 obyv./km²). V regióne sa nachádza 8 miest a 199 vidieckych obcí. V mestách žije necelá polovica populácie (47,9 %). V najväčšom meste regiónu Michalovciach býva približne 18 percent obyvateľov regiónu (39 940 obyv.). Druhé najväčšie mesto regiónu je Trebišov (24 408 obyv.), tretie okresné mesto za prvými dvomi výrazne zaostáva (5 992 obyv.) a v regióne mu patrí podľa počtu obyvateľov až 6. miesto. Väčšie sú mestá: Veľké Kapušany (9 371 obyv.), Sečovce 8 249 obyv.) a Kráľovský Chlmec (7 685 obyv.). Najmenšie v regióne sú mestá: Čierna nad Tisou (3 861 obyv.) a Strážske (4 404 obyv.). Najväčšou vidieckou obcou Dolného Zemplína sú Pavlovce nad Uhom, počtom obyvateľov 4 413 sú ľudnatejšie ako obe najmenšie mestá regiónu. Ďalšie dediny michalovského okresu nemajú viac ako 2 000 obyvateľov. Prevala malých a stredne veľkých obcí je charakteristická aj pre okresy Trebišov (Streda nad Bodrogom 2 256 obyv., Byšta 159 obyv.) a Sobrance (Bežovce 996 obyv. a Svätuš 114 obyv.). Najmenšou obcou celého regiónu sú Ižkovicce (108 obyv.) v okrese Michalovce.

Michalovce

Okresné mesto a centrum Dolného Zemplína profituje z toho, že je bránou do turistickej oblasti Zemplínskej Šíravy. Má dlhú pešiu zónu, ktorá na severovýchode končí pri malom Kostolnom námestí s autobusovou stanicou a najvýznamnejšími pamiatkami mesta. V parku na brehu Laborca stojí kaštieľ, ktorý postavili v 17. storočí na mieste stredovekého vodného hradu. Sídlili v ňom Zemplínske múzeum, v jeho vlastivedných expozíciách sú zvlášť zaujímavé archeologické zbierky. Na tráve v parku vidno základy rotundy, o ktorej sa predpokladá že pochádza až z veľkomoravského obdobia. Na neďalekom farskom kostole rímskokatolíckej farnosti sa napriek barokovej prestavbe zachovalo niekoľko gotických prvkov. Ďalšou zaujímavou sakrálnou pamiatkou je pohrebna kaplnka prastarej michalovskej zemepanskej rodiny Stárayovcov, ktorú postavili koncom 19. storočia na zalesnenom pahorku Hrádok na severnom okraji mesta. Veľmi sa podobá na košickú Kaplnku sv. Michala, lebo ju projektoval realizátor novogotickkej prestavby košického Dómu.

Vinné

Obec Vinné leží veľmi blízko severozápadného brehu Zemplínskej Šíravy, čo ju robí atraktívnym turistickým cieľom. Má však aj vlastné zaujímavosti, ktoré sú príťažlivé pre návštevníkov tejto oblasti. Na rekreáciu je využívané okružle Vinianske jazero, v strede obce stojí postupne renovovaný renesančný kaštieľ zo 17. storočia a architektonicky

veľmi hodnotný je gotický kostol. Oplatí sa však zájsť aj trochu ďalej od dediny, vystúpiť na neďaleký kuželovitý vrch, na ktorom sú zvyšky Vinianskeho hradu z 13. storočia. Poskytuje nádherný výhľad na okolie, najmä na Zemplínsku Šíravu.

Zemplínska Šírava

Východoslovenské more alebo slovenská Riviéra, ako prezývajú Zemplínsku Šíravu, je jedným z najvýznamnejších turistických cieľov na východe Slovenska. Rozlohou druhá najväčšia vodná nádrž láka v lete turistov prívetivosťou klímy a príjemne teplou vodou vďaka plytkosti jazera. Tým sa dosť podobá na maďarský Balaton, hĺbka jazera nie je väčšia ako 14 metrov. Zemplínsku Šíravu napustili v roku 1966 na mieste mokradí, ktoré ľudia výstižne nazývali Podvihorlatské blatá. Vodná hladina zaberá plochu 330 km². Východná časť nádrže je chráneným územím kvôli hniezdeniu asi 100 druhov vodných vtákov. Turistický ruch sa sústreďuje na severný breh, kde sa takmer z vody dvíhajú výslnné svahy Vihorlatu. Hlavnými strediskami sú Hôrka a Kaluža. Najbližšie k Michalovciam leží Biela Hora. Južný breh je zatiaľ neobjavený a ponúka pokojnejšie formy dovolenky s menším počtom návštevníkov. V obci Klokočov je zaujímavý pútnický areál s kostolom.

Morské oko

Z obce Remetské Hámre vedie dovnútra Vihorlatských vrchov cesta. Hore dolinou Okny v minulosti premávala aj lesná železnica, ktorú zrušili v roku 1971. V hornej časti doliny sa v minulosti zosunula veľká masa horniny a zahradila potok. Zosunom sa vytvorilo jazero Morské oko. Pôvodne malo rozlohu 7 ha, v 19. storočí však navýšili hrádzu a hladinu zdvihli. Teraz má rozlohu 13,8 ha. Je tretie najväčšie prírodné jazero na Slovensku a najväčšie mimo Tatier. Od Morského oka vedie turistický chodník na neďaleký Sninský Kameň, na jeho vrchole je veľká andezitová skala s plošinou, ktorá poskytuje panoramatický výhľad na poriadny kus Zemplína. Na trase výstupu možno vidieť pomaly zanikajúce Malé Morské oko.

Ruská Bystrá a Inovce

Okres Sobrance na severovýchode zasahuje až na druhú stranu Vihorlatských vrchov, kde sa nachádzajú dve obce s pôvodnými drevenými kostolmi,

ďalšie sú v blízkych obciach susedného okresu Snina. V Ruskej Bystrej sa nachádza drevený gréckokatolícky Chrám sv. Mikuláša Biskupa z roku 1720 s hodnotným ikonostasom. Pamiatku v roku 2008 spolu s ďalšími drevenými kostolmi na Slovensku zapísali do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Nádhernú polohu má drevený Chrám sv. Michala Archanjela, ktorý stojí od roku 1836 v obci Inovce. Vďaka tomu, že je takmer na vrchole kopca, je krásnymi vyhlídkovými miestom.

Podhorod'

Názov Tibava majú dva hrady na východnom Slovensku, ani jeden pritom neleží pri rovnomennej obci blízko Sobraniec. Prvý z nich sa nachádza na severnom okraji obce Podhorod'. Vznikol na prelome 13. a 14. storočia, jeho zakladateľmi boli páni z Michaloviec. Zato, že sa postavili na stranu Omodejovcov v ich spore s Karolom Róbertom, boli v kráľovej nemilosti. Odniesol si to ich hrad, v roku 1338 sa už spomína ako pustý. Dnes sú z neho len nepatrné zvyšky. Zbúraný hrad noví zemepáni Drugethovi nahradili hradom, ktorí si postavili pri neďalekých Choňkoviach. Označujú ho ako Nový Tibavský hrad. O ňom je zmienka z roku 1418. V okolí Podhorode sa vyskytujú najvýchodnejšie slovenské bradlá a prírodnou zaujímavosťou je aj neďaleký Beňatinský travertín.

Senné

Obec Senné leží na území poklesávajúcej Senianskej mokrade, patrí medzi tzv. blatné dediny, obce, ktoré boli pred melioračnými zásahmi do krajiny obklopené rozsiahlymi močiarimi. V sedemdesiatych rokoch mokrade okolo Senného nahradila sústava rybníkov s pravidelným pôdorysom. Najväčší z nich dosahuje rozlohu 213 ha a je od roku 1995 národnou prírodnou rezerváciou. Senianske rybníky sú významnou ornitologickou lokalitou európskeho významu, pri migrácii tadiaľto tiahne asi 160 druhov vtákov, 50 druhov tu hniezdi. 28 rybníkov sa využíva na chov rýb a športový a rekreačný rybolov.

Leles

V minulosti bola táto obec dôležitým religióznym centrom regiónu, miestny kláštor premonštrátov, ktorého história siaha až do 12. storočia, slúžil ako hodnoverné miesto, bol stredovekou obdobo dnešných notárstiev. Vďaka tomu

tu vznikol archív predstavujúci jeden z najvýznamnejších historických prameňov stredoeurópskeho významu. Listiny sa archivovali v stredovekom priestore nad sakristiou, pod ktorou sa nachádzajú základy najstaršej románskej časti opátstva zničenú Tatármi. Vo východnom krídle opevneného kláštorného komplexu je vchod do ranogotickej Kaplnky sv. Michala so zachovanými stredovekými maľbami. Opátsky kostol má bohatú barokovú výzdobu a využíva sa na liturgické účely, kláštor spravujú premonštráti z Jasova. Ponad mŕtve rameno, ktorým kedysi tiekla rieka Tisa, v stredoveku vybudovali kamenný Most sv. Gotharda.

Čierna nad Tisou

Do roku 1969 bola vidieckou obcou, ktorá získala štatút mesta vďaka vybudovaniu obrovského železničného prekladiska na hranici vtedajšieho Československa a Sovietskeho zväzu. Mamutí „suchozemský prístav“ tu začali budovať v roku 1947a spolu s ním vznikla aj základná mestská infraštruktúra. Na rozľahlom koľajisku prekladajú tovar z vlakov premávajúcich po širokorozchodných tratiach Ukrajiny na vlaky s našim rozchodom. Jediná širokorozchodná trať prekračuje našu hranicu pri Veľkých Kapušanoch a smeruje do košických železniární. Po roku 1990 nastal na prekladisku útlm. Pozornosť si zaslúži okolie mesta, najmä neďaleké obce Veľké a Malé Trakany, z ktorých je ľahký prístup do príťažlivej lužnej krajiny v okolí päťkilometrového pohraničného úseku rieky Tisy s krásnym prírodným riečiskom a piesočnými plážami.

Pribeník

V pohraničnej obci Pribeník stojí kaštieľ s rozľahlým parkom. Patrili rodine miestnych zemepánov Majthánovcov. Postavili ho v roku 1789 v klasicistickom slohu, v roku 1807 k nemu pristavali kaplnku. Dnes je v kaštieli stredná odborná škola s internátom. V roku 2006 sa podarilo zrekonštruovať miestnu ortodoxnú synagógu. Slúži ako výstavná sieň spolku výtvarníkov *Ticce* s názvom Galéria národov.

Kráľovský Chlmec

Mestečko s príjemným podnebí a malebnou polohou je centrom regiónu s názvom Medzibodrožie. Západne od mesta sa dvíha Veľký kopec prevyšujúci okolitú rovinu o viac ako 150 metrov. Na jeho úpätí v lokalite Kráľovský vršok sa zachovali zvyšky stredovekého hradu postavený v roku 1414, podľa záznamu z roku 1548 ho dal kráľ Ferdinand I. zbúrať pre nezhody s jeho majiteľmi Perényiovcami, odvtedy je zrúcaninou. Na južnom svahu kopca sa zachovali unikátne vínné pivničky. Najstaršou sakrálnou pamiatkou v meste je farský kostol rímskokatolíckej farnosti zo 14. storočia, pôvodne gotická pamiatka má hodnotnú barokovú výzdobu.

Svätuše

V obci na severozápadnom úpätí Veľkého kopca sa nachádza významná stredoveká pamiatka. Zachoval sa tu cenný románsky kostol z 13. storočia s množstvom pôvodných architektonických prvkov reprezentujúcich románsky

Stredoveké nástenné maľby v leleskom kláštore

a gotický sloh. Neskorogotický južný portál pravdepodobne slúžil panstvu zo zaniknutého kaštieľa. Kostol patrí reformovanej kresťanskej cirkvi.

Veľký Kamenec

Vo Veľkom Kamenci vytŕčajú z monotónnej roviny Východoslovenskej nížiny dva nápadné kopce. Väčšiu vyvýšeninu s názvom Tarbucka pokrývajú vinohrady, na menšej vidno zrúcaniny stredovekého hradu. Postavili ho v 13. storočí, po tatárskom vpáde. V roku 1451 hrad obsadili bratříci Jana Jiskru a využívali ako východisko lúpežných výprav do okolia. V roku 1458 bol svedkom významnej dejinnej udalosti, keď v jeho priestoroch Jan Jiskra a Ján Hunyady podpísali mierovú zmluvu. Po roku 1672 hrad na príkaz cisára zbúrali, lebo jeho majitelia sa zúčastnili protihabsburského sprisahania. Dnes sú z neho zrúcaniny s krásnym výhľadom.

Borša

Zemplínska obec na pravom brehu Bodrogu sa preslávila ako rodisko vodcu protihabsburského povstania Františka II. Rákociho (1676 - 1735). Chýrny veliteľ kuruckého vojska sa narodil 27. marca 1676 v miestnom renesančnom kaštieli z polovice 16. storočia. Pôvodne na tomto mieste stál vodný hrad využívajúci prirodzenú ochranu močiarov okolo blízkej rieky Bodrog. Rákociho pomník s bustou stojí pred vchodom do kaštieľa. V obci je aj románsky kostolík a rozľahlý park. Na protíľahom brehu sa nachádza Klin nad Bodrogom, najnižšie položená obec na Slovensku (94,3 m n.m.), pri zaniknutom kostolíku na okraji dediny túto skutočnosť pripomína pamätník.

Vinohradnícka oblasť Tokaj

O tokajskom víne sa hovorí, že je kráľom medzi vínami a zároveň vínom kráľov. Nikdy nesmelo chýbať na stoloch mnohých európskych panovníkov. Pravé tokajské môže pochádzať len z jedinej oblasti na svete, ktorá je rozdelená medzi Slovensko a Maďarsko. Menšia slovenská vinohradnícka oblasť Tokaj sa rozprestiera na západných a juhozápadných svahoch Zemplínskych vrchov z okolia Slovenského Nového Mesta. Vinohrady tu zaberajú celkovú rozlohu 1 000 ha. Víno chránenej značky Tokaj sa vyrába odrôd viniča furmint, lipovina a žltý muškát. Prvotným predpokladom výro-

Hrad Veľký Kamenec

by pravého tokajského je prijateľné podnebie a substrát. Vyžaduje si suché jesene a tufové podložie. Obe tieto podmienky na svahoch Zemplínskych vrchov nachádza. Najdôležitejšou technologickou podmienkou je však prítomnosť usľachiteľnej plesne Botrytis cinerea, ktorá sa tvorí na tzv. cibébach. Cibéby vlastne hnijúce hrozienka, ktoré sa zbierajú v neskorú jeseň a dodatočne sa dodávajú do dorábaného vinného medziproduktu. Dávajú tokajskému vínu jeho nezameniteľnú chuť, buket a typickú zlatožltú farbu. Predávajú sa dvoj- až päťputňové tokajské vína. Počet putní udáva, koľko cibéb zbieraných do putní sa do vína pridalo.

Zemplín

Obec dala kedysi svoje meno celému historickému regiónu. Dnes je nenápadnou dedinou, pri ktorej sútokom Ondavy a Latorice vzniká rieka Bodrog. V 15. storočí bola zemepanským mestečkom s mýtnym právom, v ktorom sa až do 18. storočia konali župné zhromaždenia Zemplínskej stolice. Pamätníkom týchto čias je zachovalý župný dom. V obci sa týči nevysoký pahorok s dvomi kostolmi. Pôvodne sa na ňom rozkladalo keltsko-dácke a neskôr slovanské hradisko, po ktorých tu zostali mohutné valy. Pred rokom 1219 na pahorku vznikol Zemplínsky hrad plniaci si funkciu sídla komitátu, neskôr stolice. Začiatkom 16. storočia ho opustili poslední majitelia Drugethovi a presťahovali sa do kaštieľa. Hrad celkom nezaničil, starší z dvoch kostolov bol jeho súčasťou.

Brehov

Veľký vrch nad Brehovom nápadne vytŕčajúci nad Východoslovenskú nížinu je ideálnym miestom pre hrad. Ten tu aj kedysi stál, aj keď nie vo vrcholovej polohe. Historické listiny sú o ňom dosť skúpe, pravdepodobne zanikol už v polovici 15. storočia po útoku bratříkov vedených Jánom Talafúzom z Ostrova. Blízko nepa-

trných ruín hradu dal zeman Imrich Barcoczy v roku 1768 postaviť pre mníšsky rád minoritov kláštor. Vznikol na ruinách románskeho kostola, ktorého veža sa začlenila do kláštorného komplexu. V roku 1998 sa doň vrátili minoriti a vybudovali v ňom Františkánske centrum stretnutia dialógu.

Trebišov

Okresné mesto stojí v úrodnej rovine, pomerne ďaleko od hlavných riek. Prírodné danosti mu vtlačili výrazne vidiecky charakter, ktorý sa zmenil až socialistickou výstavbou. V intraviláne mesta je jeden z najväčších parkov na Slovensku so zaujímavými historickými pamiatkami. Stoja tu zvyšky stredovekého hradu, mauzóleum a kaštieľ. Hrad Parič zničili počas stavovských povstaní v roku 1686, časť muriva využili pre výstavbu veľkolepého barokovo-klasicistického kaštieľa, v ktorom je dnes Vlastivedné múzeum. Kaštieľ patril bohatým a vplyvným Andrassyovcom, ktorých tu pripomína okrem iného aj novogotické mauzóleum z roku 1893. Nájde ho v parku pri jazierku. Trebišovský farský kostol s bývalým kláštorom paulínov je hodnotnou pamiatkou gotickej architektúry a rokokového sakrálného výtvarného umenia. Pozoruhodná je gotická sieťová klenba lode s jedinečnými rokokovými nástennými maľbami. Najstaršia pamiatka mesta sa nachádza v areáli Centra voľného času, sú ňou zvyšky románskeho kostola.

Pozdišovce

Obec Pozdišovce pri Michalovciach je známa svojou hrnciarskou tradíciou trvajúcou už päťsto rokov. Už v 15. storočí tu jestvovali hrnciarske dielne, v ktorých sa vyrábala dekoratívna keramika a úžitkový riad. Listina z r. 1416 je najstarším známym písomným dokladom o slovenskom hrnciárstve vôbec. V roku 1743 potvrdil Pozdišovčanom miestny zemepán Szimary cechovú listinu, ktorá obsahovala cechový štatút napísaný v slovenčine a maďarčine. Pozdišovská keramika sa od počiatku vyrába z miestnych nálezísk hrnciarskej hliny a farebných hliniek. Vždy mala hlavne úžitkové zameranie. Jej vzhľad prešiel vývojom. V 20. storočí sa keramických výrobkoch udomácnil dnes tak typický motív karičiek (východoslovenský dievčenský kolesový tanec). Nechýbajú ani výjavy z bežného života dedičanov alebo legendárny Strom slovanstva. Charakteristický je aj tmavý až čierny podklad výzdoby.

Ján Lacika